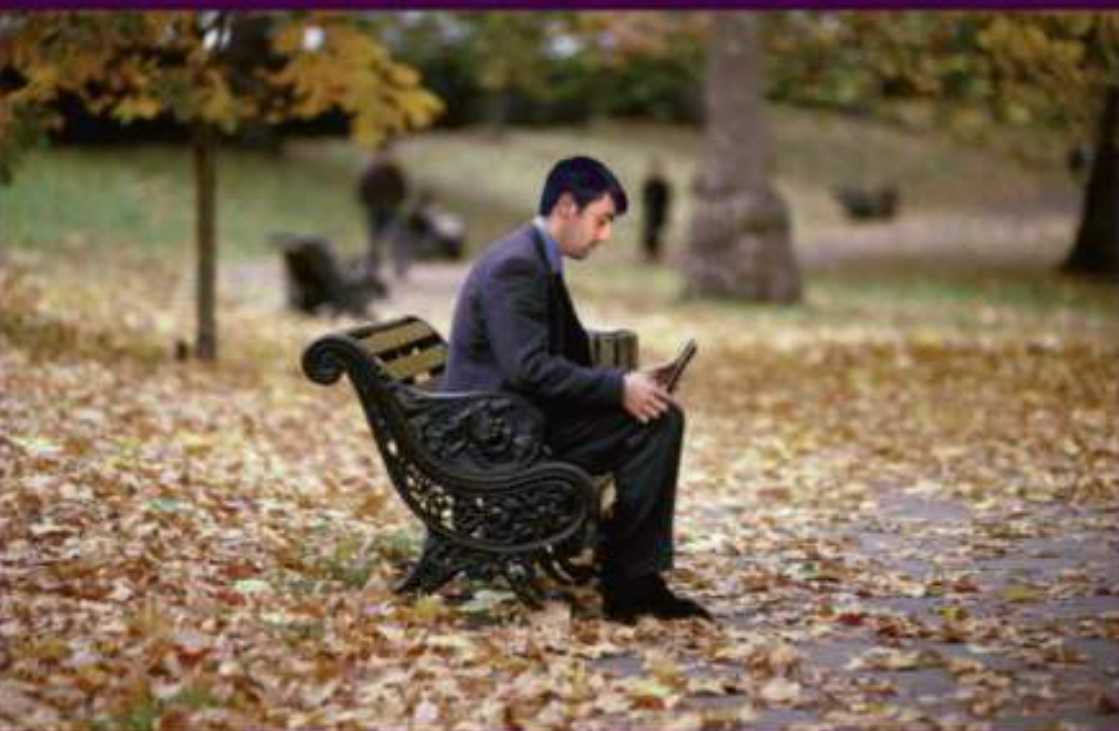

Dr. Cəfər Sübhani

NECƏ UĞUR

QAZANMALI

Necə Uğur Qazanmalı

Dahilərin müvəffəqiyyət sirləri

Dr. Cəfər Sübhani

Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsi

Tiflis – 2017

Buraxılışa məsul:	Nurman TARIQ
Tərcümə edən:	Ramil ƏZİMZADƏ
Redaktor:	Dilman ŞAHMƏRDANLI
Korrektor:	Turac ELDARQIZI
Bədii və texniki tərtibat:	İsmayıl SÜLEYMANLI
Üz qabığının dizaynı:	Naib ALLAHVERDİYEV

Necə uğur qazanmalı. Dr. Cəfər Sübhani.
 "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2017, 120 səh.

Bu kitabda həyata atılaraq, uğur qazanmaq istəyən gəncə bir çox dəyərli tövsiyələr verilmişdir. Uğur qazanmaq istəyən gəncin hansı məsələlərə diqqət etməli olduğu, hansı keyfiyyətləri özündə cəmləməsinin zəruriliyi və nə kimi zərərverici xüsusiyyətlərdən, fikirlərdən uzaqlaşmalı olduğu göstərilmişdir. Kitabda həyatda uğur qazanmış məşhur insanların həyatlarından nümunələr gətirilmiş və onların uğurlarının sirlərini bəyan edən sitatlar yer almışdır.

Kitab gənclər üçün nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, geniş oxucu kütləsi üçün də faydalıdır.

ISBN 978-9952-8140-3-3

© Parlaq İmzalar / 2017

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq
 hər hansı vasitə ilə nəşri qadağandır.

Mündəricat

Ön söz	7
--------------	---

Birinci bölüm

Uğrun həqiqi amilləri

Birinci fəsil

İstedad və zövqə uyğun fəaliyyət.....	11
---------------------------------------	----

İkinci fəsil

İş və fəaliyyət	17
-----------------------	----

Üçüncü fəsil

Hədəfə iman	23
-------------------	----

Dördüncü fəsil

Müqavimət və davamiyyət	27
-------------------------------	----

Besinci fəsil

Fikrin cəmlənməsi	33
-------------------------	----

Altıncı fəsil

Nizam-intizam	37
---------------------	----

Yeddinci fəsil

Kiçik işdən başlayaq	41
----------------------------	----

Səkkizinci fəsil

Kor-koranə təqliddən çəkinmək	45
-------------------------------------	----

Doqquzuncu fəsil

Məsləhət və məşverət	53
----------------------------	----

Onuncu fəsil

Tarix, yaxud böyük həyat laboratoriyası	57
---	----

On birinci fəsil

Fürsetdən istifadə	61
--------------------------	----

<i>On ikinci fəsil</i>	
Qətiyyət və qərarlılıq	65
<i>On üçüncü fəsil</i>	
Zəmanəni tanımaq	71
<i>On dördüncü fəsil</i>	
Məğlubiyyətlərdən təcrübə toplamaq	75
<i>On beşinci fəsil</i>	
Şücaət və cəsarət	77
<i>On altıncı fəsil</i>	
Fədakarlıq və candan keçmək	83
<i>On yeddinci fəsil</i>	
Problem və çətinliklər	87
<i>On səkkizinci fəsil</i>	
Həqiqətləri olduğu kimi tanımaq	91
<i>On doqquzuncu fəsil</i>	
Hadisələr qarşısında əyilmək.....	95
<i>İyirminci fəsil</i>	
İşdə möhkəmlik.....	99

İkinci bölüm

Müvəffəqiyyətin qeyri-həqiqi amilləri

<i>Birinci fəsil</i>	
Bəxt və Qismət.....	103
<i>İkinci fəsil</i>	
Təsadüflər intizarında	109
<i>Üçüncü fəsil</i>	
Yanlış tale.....	113
<i>Dördüncü fəsil</i>	
Nəcabətlik və zənginlik	119

Ön söz

Gənclik dövrü ümidlər, arzular, şadlıq və tərəvət dövrüdür. Həyatın bu dönəmində hər gəncin gələcək həyatının üfüqləri şirin yuxular tək öz parlaq gözləri qarşısında canlanır. Düşünür, planlar cızır, beynində böyük arzular yaşadır.

Çox zaman isə insanın gənclik dövrü başa çatır, qocalıq yetişir, amma o, heç kiçik bir arzusuna da çatı bil-mir. Bəzən də əksinə olur. Bəziləri gözlənilmədən arzuladıqlarından daha çox istəklərinə nail olur və bütün şir-in yuxuları gerçəkləşmiş olur. Şübhəsiz, birinin məğlu-biyyəti, digərinin qələbəsi səbəbsiz deyil. Hər ikisinin səbəbini onların həyatında axtarmalıyıq. Yəqin bilin ki, həyatda uğur qazanan şəxs həyat səhnəsinə müvəffə-qdiyyətə zəmanət verən yoldan daxil olmuş, məğlub olan isə, adətən, səhv və yanlış yolları özü seçib getmişdir.

Bu kitabı yazmaqda məqsədimiz dünyanın müvəffəq şəxsiyyətlərinin qalibiyyət səbəbləri və xoşbəxtlik sirləri-nin bir guşəsini bəyan etməkdir. İstəyirik ki, gənc nəsil bacardığı qədər onların faydalı proqram və təcrübələ-

Necə uğur qazanmalı

rindən bəhrələnsin. Öncədən hamarlanmış yol ilə addımlasın, həyatın enişli-yoxuşlu, daşlı-kəsəkli yollarından uzaqlaşsın.

Böyük şəxslərin müvəffəqiyyət sirləri bir-iki deyil. Əlbəttə, onların uğrunun mində bir hissəsi irsi, yaxud digər səbəblərlə onlara çatan batini istedadlara və yüksək zəkaya söykənir. Aydınır ki, bu cür amilləri kəsb etmək mümkün deyil. Bunlar Allah-taalanın yaradılış aləmini idarə etmək üçün onlara bəxş etdiyi nemətləridir.

Kitabın gələcək səhifələri sübut edəcək ki, bu amillər gənclərin müvəffəqiyyətində təsirli olsa da, o qədər də həlledici rol oynamır. Tərəqqinin başlıca amilləri başqa şeylərdir. Gələcəyini düşünən hər bir şəxs asanlıqla onlardan istifadə edə bilər. Belə bir şəxs dünyanın nadir istedadlarına çatma bilməyə də, öz cəmiyyəti üçün seçkin və təsirə malik fərd ola bilər. Bu müvəffəqiyyətin özü təqdirəlayiqdir. Amma gənclərin çoxu tərəqqi yolunu itirmə nəticəsində bu müvəffəqiyyətdən məhrum olurlar.

İnsanın tərəqqiləri daha çox tərbiyənin, çalışma və fəaliyyətlərin, xüsusi proqramların icrasının girovundadır. Bu məsələlər kitabın birinci hissəsində oxucuların diqqətinə çatdırılacaq. İrsin tərəqqi və tənəzzüldə təsiri bu amillərə nisbətə olduqca azdır.

İndi, dünyanın böyük şəxsiyyətlərinin müvəffəqiyyətinin amil və sirlərini qısa misallar və canlı nümunələrlə əziz oxucuların diqqətinə çatdırırıq.

Cəfər SÜBHANİ

Birinci bölüm

Uğrun Həqiqi Amilləri

Birinci fəsil

İstedad və zövqə uyğun fəaliyyət

*Hər kəsin bir zövqü var.
Xoşbəxt, zövqünə uyğun yaşayandır!*

Uğur qazanmağın sirlərindən biri gənclərin öz zövqlərinə, ruhi və fikri qüdrətlərinə uyğun ixtisasa yiyələnmələridir.

Hamı eyni cür yaradılmayıb. Bütün insanlara hər işi görmək istedadı verilməyib. Cəmiyyətin təkərlərini hərəkətə gətirmək üçün fərdlər xüsusi istedad və zövqlə yaradılmışlar. Yaradılmışlar ki, hər kəs ürəyinə, öz zövqünə uyğun ixtisası seçsin, öz fitri qüvvəsi və batini eşqindən qaynaqlanan işi görsün.

Gənclərin bir sıra uğursuzluqlarının səbəbi onların bu dəqiq məsələdən uzaqlaşmaları olmuşdur. Yanlış təbliğat və düzgün olmayan tərbiyənin təsiriylə gənclər zövqlərinə uyğun olmayan ixtisası seçir, qabiliyyəti, ləyaqəti olduğu işdən uzaq düşürlər.

Onlar bu mühüm fikri unutmuşlar: Hər kəsin bir zövqü var. Xoşbəxt zövqünə uyğun yaşayandır!

Yaxşı yadımdadır, 1952-54 cü illərdə neft məsələsi gündəmə gəldiyi zaman bütün kişi və qadınlar “neft təfəkkürü” əldə etmişdilər. Neft mühəndisləri və işçiləri cəmiyyətin diqqət mərkəzində idi, xalqın gözündə hör-

Necə uğur qazanmalı

mət-izzət sahibi olmuşdular. Tələbələrin çoxunun fikri mühitin təsiri ilə dəyişmişdi. Zövqlərinə uyğun olmasa belə, hamısı, yaxud bir çoxu neftlə əlaqəli fakültələri seçmək istəyirdilər.

Tələbənin müvəffəqiyyətinə, uğruna ən böyük zərbə onun itedadını yoxlamadan və diqqətli araşdırmadan zövqünə uyğun olmayan fakültəni seçməsidir.

Ədəbiyyata marağı olan, danışiq və qələmindən ədəbi istedad yağan, riyaziyyatdan biliyi heç səviyyəsində olan gənc ədəbiyyatdan başqa bir ixtisasda heç vaxt uğur qazanmayacaq.

İstedadlı bir rəssamın xatirə dəftərindən qısa bir sərgüzeşti nəql edirəm: O, orta məktəbdə tənbəl bir şagird idi. Nə özü dərs oxuyar, nə də sinif yoldaşlarını dərs oxumağa qoyardı. Özü və başqalarının yolunda, sanki, bir tikan idi. Amma qaş-gözü və hərəkətləri hansısa istedadından xəbər verirdi. Məktəbin təcrübəli və dərrakəli direktoru onu yanına çağıraraq nəsihət edir. Onu bu cür həyatın nəticəsindən qorxudaraq deyir: “Həmişə ata kölgəsi insanın üzərində olmur. Həyatın problemləri çoxdur. Bu vəziyyət sənə geridə qalmasına səbəb olacaq”.

Bu sözləri deyə-deyə bir də görür ki, şagird onun sözlərinə qulaq asa-asa, yerdən götürdüyü bir parça kömürlə yerə sıx yarpaqlı ağacın budaqları üstündə oturan quş şəklində çəkir. Ağillı direktor başa düşür ki, bu şagird cəbr məsələlərini həll etmək üçün yox, rəssamlıq üçün yaradılıb. O, cəbrdə nə qədər zəhmət çəksə də, istənilən nəticəyə çatmayacaq. O, özünə vicdan borcu bilir ki, hadisəni və öz məsləhətini şagirdin valideyninə desin. Direktor onun atası ilə üzləşəndə deyir: “Oğlunuz çox gözəl rəssamlıq istedadı var. Əgər onu bu sahəyə yönəltənsiz, o, dünya şöhrətli rəssam ola bilər”. Za-

man təcrübəli direktorun sözlərini təsdiq edir və o şagird məşhur rəssam olur.

Edissondan soruşurlar: “Nəyə görə gənclərin bir çoxu uğur qazanmırlar?”

Deyir: *“Çünki öz yollarını tanımır və başqa yolda addımlayırlar”*.

Belə şəxslər cəmiyyətə iki növ zərbə vururlar:

1. Müvəffəq ola biləcəkləri işin ardınca getmirlər.
2. Öhdələrinə götürdükləri işi layiqincə yerinə yetirmirlər.

Hər bir insanın istedad əqrəbi anadan olduğu gündən hansı peşə üçün yaradılmışsa, ona tərəf hərəkət edir. Xoşbəxt o kəsdir ki, tərbiyəçiləri onun istedad əqrəbinin istiqamətini təyin edə bilsinlər.

Bu gün inkişaf etmiş ölkələrdə xüsusi araşdırmalarla insanların istedadlarını müəyyən edir, onları istedadı olduğu ixtisasa yiyələnməyə sövq edirlər.

Kaş alimlər istilik və zəlzələ ölçən cihazlar kimi istedad ölçən cihaz da ixtira edəydilər. Onları təhsil ocaqlarına yerləşdirər, bununla da milyonlarla bəşər istedadı mühit uyğunsuzluğu, valideynlərin və müəllimlərin məlumatsızlığı ucbatından hədəf getməzdi.

Qaliley uşaqlıqda oyuncaq maşın hissələri düzəltməyə maraq göstərirdi. Amma atası onun bu marağına rəğmən, Qalileyi həkimliyi seçməyə vadar edir. O, bu ixtisasda uğur qazanmır. Sonra fizika və riyaziyyat elmlərini öyrənməyə başlayır. Öz qeyri-adi potensialını astronomiya və istedad əqrəbinin göstərdiyi cəhətlərdə sərf edir.

Qaliley Yerin Günəş ətrafında fırlandığını isbat edən ilk şəxsdir. O, saat rəqqasını düzəldən ilk adamdır.

Tolstoy hələ körpəlikdən kitab oxumağa maraq göstərirdi. O, fəlsəfi kitabları daha çox oxuyurdu. Həyatı əhəmiyyətli həqiqətlər sahəsində fikir yürüdürdü.

Corc Morlend altı yaşından rəssamlıqla məşğul olur. 41 yaşında vəfat etməsinə baxmayaraq, özündən sonra qiymətli rəsm əsərləri yadigar qoyur.

Zerah Kulbrendə uşaqlıqdan riyaziyyat istedadı özünü büruzə verirdi. Bəzən ondan soruşurdular: “Bir ildə neçə saniyə var?”

Azacıq fikirləşdikdən sonra doğru cavabı verirdi.

Bir neçə mexaniki cihazlar və buxar qüvvəsini kəşf edən Ceyms Vat təcrübə aparmağı uşaqlıqdan çox seviridi. Buna görə də təbiət elmlərində müvəffəqiyyət əldə edir.

Darvinin kiçik yaşlarında heyvan kolleksiyası vardı. Onda olan bu təbii maraq onu növlərin sabitliyi və dəyişkənliyi haqda mütləq etməyə sövq edir. Darvin uzun bir səfərdən sonra “Növlərin mənşəyi” kitabı ilə növlərin parçalanması və dəyişkənliyi nəzəriyyəsini yayır.

Din böyüklərimiz təkidlə buyurmuşdur ki, özümüzü yaxşı tanıyaq. Dalgıclar kimi öz vücut dənizimizin dərinliklərinə varaq, varlığımızın güclü işıqları ilə batinimizi araşdıraraq və istedadlarımızla tanış olaq.

Bizim batini meyllərimiz maqnitə bənzəyir. Özünə uyğun olanları cəzb edir və hafizə adlı anbara toplayır, lazım gəldikdə isə onlardan istifadə edir. Əgər öyrəndiyimiz şeylər zövqümüz və batini maraqlarımıza uyğun gəlicə, asanlıqla bu anbara daxil olur və uzun müddət qalır. Əksinə olduqda isə az sonra hafizəmizdən silinir. Bunun nəticəsində uğrumuz çox az olur. Öz istedadından uzaq olan şəxs suyun hərəkətinin əksinə üzən ada-

ma bənzəyir. Həmin şəxs dağa bənzər dalğaların qurbanı olur və ya çox az müvəffəqiyyət əldə edir.

İnsan öz istedad və potensialını tapıb ona uyğun hərəkət etdikdə, ona bəslədiyi eşq səbəbilə öz məqsədinə çatır.

Bir sıra istedadlar xüsusi şəraitdə özünü göstərir. Belə şəraitlər təcrübəli və mahir psixoloq tələb edir ki, bu qəbil istedadları müəyyən etsin.

Görürsən ki, bir şagird təhsilin əvvəlində zəif qavrayışlı kimi nəzərə çarpır. Amma bir müddət sonra müəyyən yaş həddində parlaq istedad sahibi olur. Aydındır ki, təbii qanunlara əsasən, bu istedadın çiçəklənməsinin başqa şəraitə ehtiyacı var imiş. Deyilənə görə, əsrimizin böyük fizika-riyaziyyat alimi Eynşteyn ibtidai siniflərdə dərslərdən kəsilirdi. Amma o, xüsusi mühitlərdə öz bacarığını büruzə verdi.

Bir vaxt qorxaq, fərsiz və zəif sayılan zabıtlərin iş vaxtı görənləri heyratə gətirən igidlik göstərməsi çox müşahidə edilib.

Səlcuq hökmdarı Məlikşaha Roma qeysərinin Bağdadı tutmaq istədiyi xəbər verilir. O, böyük ordu ilə ölkə sərhəddinə tərəf hərəkət edir. Nizamül-mülk orduya baxış keçirərkən, gözü qısaboy bir əsgərə sataşır. Həmin əsgərin qoşundan çıxarılmasına göstəriş verir. Güman edirdi ki, bu əsgərin əlindən bir iş gəlməz.

Məlikşah ona deyir: “Nə bilirsən, bəlkə, Roma qeysərini həmin əsgər əsir tutacaq?”

Təsədüfən Roma qeysəri həmin əsgərə əsir düşür və müsəlmanlar qalib gəlirlər.

* * *

İkinci fəsil

İş və Fəaliyyət

İnsan yalnız çalışdığını əldə edəcək.

Dünyanın səhifələri və aləmin quruluşu aydın şəkildə sübut edir ki, hər varlığın müvəffəqiyyəti onun iş və fəaliyyətindən asılıdır. Bir pöhrə yüzrlə kimyəvi reaksiya getməsə, heç vaxt böyüyüb ağac ola bilməz. Hər canlı instikt və ya fitrəti yolla bu nəticəyə çatmışdır ki, həyatın davamlılığı çalışmağa bağlıdır.

Gənclərimizin bir qrupunun müvəffəq olmamasının səbəbləri var. Onlardan biri budur ki, gənclərin bəzilərində işləmək və fəaliyyət ruhu öldürülmüşdür.

Gənclərin idarələrə hücumu, dövlət kürsülərinə yiyələnmək həvəsi göstərir ki, ağır işlərə meyil çox azalmışdır. Bu gənclər sərvət istehsalçısı olmaq əvəzinə, onun istehlakçısı olurlar.

Uğur qazanmış şəxslərin yaşayışı sübut edir ki, onlar həmişə işgüzar və zəhmətkeş insanlar olublar. Əsrinin nadir istedad sahibi Aleksandr Hamilton deyir: *“Cəməat deyir ki, sən qeyri-adi insansan. Mənim bundan xəbərim yoxdur. Yalnız onu bilirəm ki, mən zəhmətkeş insanam”*. Başqa bir alim deyir: *“Bu yerə işimin nəticəsində çatmışam. Mən ömrüm boyu zəhmətsiz bir loxma da yeməmişəm”*.

Necə uğur qazanmalı

Hazırkı sənaye alimlərin yorulmaz əməyinin nəticəsidir. Radionu ixtira edən şəxs evdə hamı yatdığı zaman bəzən səhərə qədər işləyərmiş.

Edisson bəzi kəşflərini təkmilləşdirmək üçün gecə-gündüz laboratoriyada qalır. Işıq enerjisini ucuz və asan ələ gətirmək üçün o, dəfələrlə iki-üç gün ərzində laboratoriyadan çölə çıxmazmış. Çox vaxt yemək yeməyi də unudar, bir tikə quru çörəklə kifayətlənərmiş.

Böyük fransız alimi Pastorun tərcümeyi-halında qeyd olunur ki, onun həyatda şüarı “iş” idi. Bəzən başı işə o qədər qarışmış ki, emalatxananın çölündəki səs-küyü eşitməzmiş. Hətta Almaniyanın ordusu Parisi mühasirəyə alanda və düşmənin topları şəhəri darma-dağın edəndə Pastorun bu hadisələrdən xəbəri olmamışdı.

Napoleon hər gecə beş saat yatardı. Qalan vaxtını işə sərf edərdi.

Şərqi dahisi İbn Sina çox işgüzar və çox mütləq edən şəxs idi. Onun çeşidli kitabları yorulmaz fəaliyyətinin göstəricisidir. Onun iki böyük kitabı - fəlsəfi mövzuda yazdığı “Şəfa” və tibbə dair yazdığı “Qanun” kitabı – dünya şöhrəti qazanmışdır. “Qanun” kitabı dünyanın məşhur dillərinə tərcümə edilmişdir.

Böyük İslam mütəfəkkiri İbn Rüşd kitabla tanış olduğu vaxtdan ömrünün heç bir gününü mütləq və təfəkkürsüz keçirməmişdi.

Nəfis və İslam fiqhinin (hüququnun) mənbələrindən olan “Cəvahirül-kəlam” kitabı fiqh sahəsində yazılmış ən geniş kitabdır. İndiyə kimi bu böyüklükdə kitab yazılmamışdır. Kitabın sonuncu nəşri qırx qalın cildə çap olunmuşdur.

Misirdə yaşayan görkəmli İslam alimi Məhəmmədtəqi Qumi deyir: Bir gün bu kitabın bütün cildlərini Misir

universitetinin müəllimlərinin diqqətinə çatdırdım. Onlara dedim ki, bu kitabın hamısını bu cür diqqətlə bir nəfər yazıb. Onlar bu işə çox təəccüb etdilər.

Müəllimlərimizdən biri elm, fəlsəfə və irfan nümunəsi Ayətullah Şahabadidən nəql edir: Atam “Cəvahirul-kəlam”ın müəllifinin şagirdlərindən idi. Bir gün onun (müəllifin) alim oğlu dünyasını dəyişir. Onun qüsl edilməsi axşam vaxtı sona yetir. Ona görə də mərhumu həzrət Əlinin (ə) hərəmindəki “səhn”lərdən (salonlardan) birinə qoyurlar ki, səhər cəmiyyətlə aparıb dəfn etsinlər. “Cəvahir” kitabının sahibi yaslı olmasına baxmayaraq, həmin gecə mütaliəsinə ara vermir. Əziz oğlunun cənazəsinin yanında bir az Quran oxuduqdan sonra mütaliə etməyə və “Cəvahir” kitabını yazmaqla məşğul olur.

İslamın görkəmli təqlid mərcəsi Ayətullah Brucerd deyir: “Bir gecə üsul elminin məsələlərindən biri - “tə-rəttüb” məsələsi haqqında fikirləşir, yazırdım. Mütaliə, təfəkkürə və yazmağa elə başım qarışmışdı ki, yatmağı unutmuşdum. Birdən azan səsinə eşitdim. Gördüm ki, hava işıqlanır və mən gecənin əvvəlindən sonuna kimi çalışmışam.

Qədim əfsanələrdə yazılmışdır ki, dünyanın müxtəlif nöqtələrində xəzinələr var. Hər xəzinənin üstündə isə bir əjdaha var. Əjdahalara qalib gəlməyincə xəzinəni əldə edə bilməyəcəyik. İnsanların çoxu bunu əfsanə sayır, bəziləri isə onun zahiri ilə kifayətlənirlər. Yəni təsəvvür edirlər ki, həqiqətən, yerin altında xəzinə və dəfinələr var, hər xəzinənin üzərində bir ilan yatıb.

Halbuki yuxarıdakı cümlənin həqiqəti var. O xəzinələr insanın ixtiyarına qoyulmuş bilik, fikir anbarlarıdır. Onlar Allahın bizə bəxş etdiyi hədiyyələrdir. İlanlar isə

Necə uğur qazanmalı

bəşərin o hədiyyələri əldə etmək yolunda duran problemlər və dözməli olduğu çətinliklərdir.

Edisson deyir: *“Mənim heç bir kəşfim təsadüfi olmayıb. Bir işin nəticə verəcəyinə inandığıda özümü həmin işə bağlayır və nəticə alana qədər təcrübələr edirəm”*.

Nyuton deyir: *“Mən bir yerə gəlib çatmışamsa, çalışmağımın nəticəsində olmuşdur”*.

Mikelanco deyir: *“Əgər insanlar peşəkarlıq zirvəsinə nə əziyyətlərə qatlanaraq gəlib çatdığımı bilsəydilər, işimin qəribəliklərinə təəccüb etməzdilər”*.

Bozorgmehrin dediyi kimi, dodaqları bağlamalı, qolları açmalıyıq (susmalı və işləməliyik). İnsan yaqin bilməlidir ki, müvəffəqiyyətin qızıl açarı çalışmaqdır.

Doğrudan, bəzi insanların təlatümlü dənizə bənzəyən əzəmətli ruqları var. Onların işə və hədəfə olan eşqi onları hərəkətə, çalışmağa sövq edir. Onlar hətta həyatın çətin anlarında belə işləməkdən əl çəkmirlər.

Böyük İslam tarixçisi İbn Xaldun özünün “Tarixin müqəddiməsi” adlı şah əsərini sürgündə yazmışdır.

Şərq filosofu Xacə Nəsirəddin Tusi İsmailiyyə fırqəsi tərəfindən “Ələmut” adlı qalada həbsdə saxlanılırdı. O, “Şərhi-İşarat” adlı dəyərli əsərini zindanda yazmışdır.

Bizim görkəmli alimimiz “Şəhid-əvvəl” (Məhəmməd Məkki) İslamın qanun kitabı sayılan “Lümə” kitabını Dəməşq zindanında yazmışdır.

Ser Valter Rale “Dünya tarixi” kitabını zindanda yazmışdır.

Raben Kermu İngiltərə ədəbiyyatının şah əsərini zindanda yazmışdır. Biz burada bu miqdarla kifayətlənin, böyük şəxsiyyətlərin bir sıra sözlərini əziz oxucular üçün nəql edirik.

Həzrət Peyğəmbər (s) əlləri qabarlı bir fəhləni görür və onun əllərini qaldırıb buyurur: *“Cəhənnəm odu heç vaxt bu əli yandırmayacaq. Bu əli Allah və Onun Rəsulu sevir. Hər kim zəhməti ilə yaşasa, Allah rəhmət nəzərilə ona baxar”*.¹

Bir abid həzrət Peyğəmbərin (s) hüzuruna gəlib deyir ki, bütün ili ibadətlə keçirir, ailəsinin xərcini qardaşı ödəyir.

Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: *“Ailəsinin xərclərini qardaşı öhdəsinə götürdüyü üçün (qardaşı) Allaha ondan daha yaxın və daha çox abiddir”*.

İmam Əli (ə) Kufə məscidinin bir küncündə oturmuş dəstəni gördükdə onlardan nə işlə məşğul olduqlarını soruşur. Cavab verirlər ki, onlar “Ricalul-həqq”dirlər (Allah adamlarıdır). Bir şey versən, yeyər, verməsən, səbir edərlər.

İmam (ə) buyurur: “Kufə bazarının itləri də belədirlər. Sümük tapsalar, yeyər, tapmasalar, səbir edərlər”. Sonra həzrət bu dəstənin dağılmasına və hər kəsin iş dalınca getməsinə göstəriş verir.

Xoşbəxtlik çalışqan insanın qapısını döyür. Dünyanı lərzəyə gətirənlər fəvqəladə ağıl sahibləri olmamışlar. Onlar öncə çalışmaq, sonra isə sarsılmazlıq, müqavimət nəticəsində bu yerə gəlib çatmışlar.

Dünyanın böyük şəxsiyyətləri yaşayışlarını təmin etmək üçün kiçik işlərlə məşğul olmağı özlərinə ar bilmirdilər. İmam Cəfər Sadiqin (ə) şagirdlərinin çoxu yağsatan, çəkməçi, dəvəsaxlayan və s. olmuşlar.

Platon Misir səyahətində səfər xərclərini yağ satmaqla qazanırdı.

¹ Əmali, Tusi, c. 1, səh. 26

Necə uğur qazanmalı

Tanınmış botanik Line çəkməçi olmuşdur.

Bədbəxtlikdən bizim camaat bir-birini təhqir edərkən “hambal” deyirlər. Halbuki yük daşıma işi şərəfətli peşədir. Əgər bir şəhərin bütün yükdaşıyanları bir gün işləməsə, həyat iflic olar.

İnsanlıq dünyasının böyük rəhbəri həzrət Əli (ə) öz əli ilə çoxlu bağlar salır, sonra isə onları kasıblara verir. İmam (ə) qolunun gücü ilə Mədinə şəhərində çoxlu arxlar qazırdı. Həzrət (ə) alın təri tökərək işləməkdən narahat olmurdu.

İslam Peyğəmbəri (s) başqalarına yük olanları lənətləmiş və Allahın rəhmətindən uzaq hesab etmişdir.²

Beşinci imamımız həzrət Baqir (ə) isti havada öz tarla və bağına gedər, alnından tər süzülə-süzülə iş sahiblərinə lazımı göstərişlər verər və şəxsən özü işləri sahmanlayardı. Dostlarından Məhəmməd Münkədir adlı biri onun işləməyinə etiraz edib, bu işləri imama layiq görməyəndə İmam (ə) ona buyurur: *“İşləmək özü də bir növ ibadətdir. Mən bu yolla özümü və ailəmi səndən və başqalarından ehtiyacsız etmək istəyirəm”*.³

* * *

² Furuul-kafi, c. 1, səh. 347

³ Vəsail, c. 2, səh. 521

Üçüncü fəsil

Hədəfə iman

*Mömin şəxsin əlamətini sənə deyim:
Ölümü çatan zaman güləriz ölər.*

Hədəfə iman insanı istər-istəməz hədəfə sövq edən daxili mühərrikdir. İnsanda dərin kökə malik olan və onun ayrılmaz hissəsini təşkil edən özünüsevmə hissi insanı qeyri-ixtiyari olaraq xoşbəxt olacağına yaxın etdiyi işə sövq edir.

Sağlamlığını düşünən insan xəstələndə acı dərmanları asanlıqla qəbul edir və ya cərrah bıçağı altına uzanır. Çünki sağlamlığının dərman qəbul etməkdə, cərrahiyyə olunmaqda və yararsız üzvün kəsilməsində olduğunu bilir.

Dənizdə qiymətli cəvahirlərin olduğunu yaxın bilən dalgıç xüsusi eşqlə özünü dalgaların qoynuna atır. Xəstə və dalgıçda inam olmazsa, əlini əlinin üstünə qoyar, nə dərman qəbul edər, nə də deryaya dalarlar.

Bu iman sayəsində hədəfə çatmaq fikrində olan insan çətinlikləri və problemləri asan bilir. Bəzən can və malını hədəf uğrunda qurban verir, gülərizlə ölümün görüşünə gedir və şadlıq içində hədəfinin qurbanı olur.

*Mömin şəxsin əlamətini sənə deyim:
Ölümü çatan zaman güləriz ölər.*

Necə uğur qazanmalı

Bu həmin hədəfə olan eşq, bağlılıq və imandır ki, kosmonavtları ölüm astanasına qədər aparır, onları səmaların tilsimini qırmaq və planetləri fəth etmək üçün hər əziyyətə qatlaşmağa sövq edir.

On dörd əsr bundan qabaq Bədr çölündə sayca 313 nəfər olan, kifayət qədər döyüş sursatına malik olmayan müsəlmanlar qüdrətli və tam silahlanmış Qüreyş qoşunu ilə üz-üzə gəlir. Hərbi mütəxəssis nöqtəyi-nəzərindən baxdıqda, müsəlmanların qələbə ehtimalı çox az idi. Heç ağla da gəlməzdi ki, az bir dəstə güclü qoşunu məğlub etsin. Amma maddi görüşlü insanların fikirləşdiyinin əksinə, hədəfə imanı olan az dəstə bir neçə saat ərzində güclü bir qoşuna qalib gəlir.

Bu az qrupun qələbəsinin səbəbi hədəfə iman idi. Bu iman ölüm və şəhidliyi onlar üçün asan edir.

Bu bir həqiqətdir. Düşmən özü də bunu etiraf edir. Düşmən tərəfindən bir nəfər döyüşdən əvvəl müsəlmanların ruhi və maddi qüdrətini araşdırmağa vəzifələndirilir. O, araşdırdıqdan sonra komandana belə xəbər gətirir: “Müsəlmanlar sayca az olsalar da, əqidə və ruhi cəhətdən çox güclüdürlər. Onlar qılınclarından başqa sığınacaqları olmayan bir dəstədirlər. Onların hər biri sizlərdən bir nəfəri öldürməyə, ölməyəcək. Öz sayları qədər sizdən öldürdükdən sonra isə yaşamağın mənası nədir?”

Hədəfinə imanı olan əsgər heç bir fədakarlığa yox demir. Onun üçün döyüş meydanı ilə bəy otağının heç bir fərqi yoxdur. Belə bariz nümunələr İslam tarixində və başqa dinlərdə çox olmuşdur.

İslam ordusunun sərkərdələrindən biri məsihi Roma ordusuna əsir düşür və düşmən tərəfindən olan hərbi məhkəmədə ölümə məhkum edilir. Müsəlmanların sər-

kərdəsinə bildirilir ki, məsihiyyəti qəbul etsə, edam olunmayacaq. Hədəfini canından üstün bilən sərkərdə bildirdi ki, əgər məsihiliyi zahirdə də qəbul etsə, bu canından əziz bildiyi dininə təhqirdən əlavə, cəbhələrdə mərdliklə döyüşən digər əsgərlərin də şücaət ruhunu itirməsinə və təslimolma ruhiyyəsinin onlara hakim olmasına səbəb ola bilər. Ona görə də məhkəmənin təklifini rədd edir. Məhkəmə adı Hüzafə olan bu sərkərdəyə vədə verir ki, əgər məsihi olsa, qeysərin qızı ilə evlənəcək və yüksək məqamlarda işləyəcək. O, yenə də onların təklifini qəbul etmir. Məhkəmədə iştirak edən qeysər İslam əsgərlərindən birinin zeytun yağı ilə dolu qaynar qazana atılmasını əmr edir ki, Hüzafə məhkəmənin hökmünün qəti olduğunu, zarafat olmadığını anlasın. O, öz gözləri ilə əsgərin qazanda yanmağını müşahidə edir. Onun əti sümüyündən ayrılır, bədəni qaynar yağə batıb çıxdı. Sərkərdə səhnəni görəndə ucadan ağlayır. Onlar onun qorxudan ağladığını güman edirlər. Sərkərdə dərhal üzünü onlara tutub deyir:

“Məni gözləyən taleyə görə ağlamıram. Ona görə ağlayıram ki, İslama fəda etməyə yalnız bir canım var. Kaş tüklərimin sayı qədər canım olaydı və hamısını imanma fəda edəydim”.

Oradakılar bu dərin imana təəccüb edir və onu xüsusi bəhanə gətirərək, səksən əsgərlə birgə azad edirlər.⁴

Bir neçə il bundan əvvəl⁵ siyasət səhnəsində Vyetnam məsələsi vardı. Ayaqyalın və ox-kamanla silahlanmış bir millət hədəfə iman uğrunda Amerika ordusunun

⁴ Usdul-ğabə, c. 3. səh. 143

⁵ Bu kitabın orijinalı müəllif tərəfindən 1968-ci ildə qələmə alınıb.

Necə uğur qazanmalı

iqtisadiyyatını dizə çökdürdü. Həqiqətən də, bir vitkong Amerika üçün bir milyon dollara başa gəldi.

1965-ci ildə Amerika (vitkonqların nəzarətində olan) cənubi və şimali Vyetnama 80000 ton bomba atır. 1966-cı ildə 15 milyard 800 milyon dollardan çox pul xərcləmişdir.⁶

Buddacı keşişlər Sayqonun meydanlarında özlərini yandırırdılar. Çöhrələrində heç bir ağrı müşahidə edilmədən məşəl kimi yanır, buddaçılar da kənarda dini nəğmələr oxuyurdular. Bu onların imanının nəticəsidir ki, vətənlərini şərq və qərbin mübarizə meydanına çevirdi.

Amerika isə əsgər və zabitlərinin iradəsini gücləndirmək üçün hər ay onlar üçün müğənnilər dəvət edir, rəqs məclisləri təşkil edir və onlara maddi ruh aşılırdı.

Vyetnamlı əsgərlər məlum hədəf üçün döyüşürdülər. Məqsəd azad yaşamaq və istismar dövrünə son qoymaq idi. Amerika əsgərləri nə üçün döyüşdüklerini bilmirdilər. Çünki onların vətənləri ilə Vyetnam arasında minlərlə kilometr fasilə var idi.

Hədəfə imanın çoxlu təsirləri var. Onun ən böyüyü fədakarlıq və candan keçməkdir. Səməvi kitabımız Quranda bu mövzu ilə bağlı çoxlu ayələr var.

* * *

⁶ Ruznameye-ettelaat, 11947-ci nömrəsi

Dördüncü fəsil

Müqavimət və Davamiyyət

*Mismarın dözümlü başərə ibrətdir,
Başına vurduqca, dözümlü yüksəlir.*

Səbir, dözümlü və müqavimət dünyanın müvəffəq və böyük şəxsiyyətlərinin yoludur. Ən üstün insani dəyər sayılan səbir bəzən əxlaqi nöqsan sayılan süstlük, tənbəllik, əlini əlinin üstünə qoymaq, taleyə boyun əymək, hər cür özbaşınalığa və zülmə tabe olmaqla səhv salınır. Halbuki səbir qətiyyət, davamiyyət xoşbəxtlik və müvəffəqiyyətin zəminini olduğu halda, süstlük tənbəllik və məğlubiyyətə səbəb olur.

İndi isə biz bu iki bir-birinə zidd olan halları müxtəlif misallarla bir-birindən ayırırıq:

1. Bir bağban elə bağa sahib olmaq istəyir ki, bağdakı güllərin ətri ora daxil olanları məst etsin və bağında rəngləri gözoşqayan çeşidli, rəngarəng güllər olsun. Belə arzusu olan bağban məqsədinə çatmaq üçün işləməli, isti-soyuğa qatlaşmalı, güllərin tikanları ilə həmdəm olmalı və vaxtaşırı bağa baş çəkməlidir. Biz belə bir ali məqsədə görə əziyyətə dözməyi səbir və müqavimət adlandırırıq.

2. Sərvətini çoxaltmaq, çoxlu gəlir əldə etmək istəyən tacir dəniz, quru və hava səfərlərinin əziyyətinə dözməlidir. Əla qiymət almaq istəyən tələbə, millətin mə-

Necə uğur qazanmalı

həbbətini qazanmaq istəyən siyasətçi, çoxlu səbir və dözümlə işinin və hədəfinin müqəddiməsini hazırlamalıdır. Bu haqda Hafiz Şirazi belə deyir:

*Səbir və zəfər iki qədim dostlardır,
Səbir etməklə zəfərin növbəsi çatır.*

Mümkündür belə təsəvvür olunsun ki, müvəffəqiyyətin bir rəmzi olan iş və çalışmaq müvəffəqiyyətin digər rəmzi olan müqavimət və davamlılıqla eyni şeydir. Həlbuki belə deyil. Çox olur ki, bəzi insanlar işin başlanğıcında çalışma ruhiyyəsinə malik olur, amma çətinliklərlə üzləşəndə dözümsüzlük göstərirlər. Ona görə də səbri çalışmanın dayağı və işin davamlılıq xüsusiyyəti hesab etmək lazımdır.

Uğurlar eyni olmur, geci-tezi olur. Həç vaxt müvəffəqiyyətlərin eyni vaxtda və eyni cür olacağını gözləməməliyik. İşlər bir-birindən fərqlənir. Çox vaxt asan işlər dolaşq vəziyyətə düşür. Eyni zamanda, insanların istedadları da fərqlidir. Bir qrup ləyaqət baxımından eyni ola bilər, amma dərklər eyni olmur. Ola bilər bir şəxs hər hansı işi bir il ərzində öyrənsin və işin çətinliklərini həll etsin. Bu o demək deyil ki, bütün insanlar həmin işi bu müddət ərzində öyrənməlidirlər.

Deyilənə görə “Dəmir yollarının atası” adı ilə məşhur olan mühəndis Corc Stefan dərsi çətinliklə qavrayırdı. Amma dünyanın ilk lokomotivi onun tərəfindən düzəldildi. 1825-ci ildə o, ilk sərnəşin qatarını yola saldı.

Alimlər deyirlər ki, fəvqəladə və qeyri-adi istedad, yaxud dühəliq iki növdür: Tezyetışən dühəliq və gecyeyetışən dühəliq. Dünya dühəhəlarının həyat səhifələri bu iki növün doğruluğuna qəti sübutdur. Biz də deyirik ki, müvəffəqiyyət iki növdür: yaxın müvəffəqiyyət və uzaq

müvəffəqiyyət. Müvəffəqiyyətin gec baş verməsinə görə işdən çəkinmək və onu mümkünə saymaq olmaz.

Böyük İslam alimi Əbu Cəranə dözümlülük və mübarizlikdə məşhurdur. O, yorulmazlıq və mübarizlik dər-sini Cəranə adlı həşəratdan öyrənir. O deyir: “Dəməşq məscidində hamar bir sütunun kənarında oturmuşdum. Bir həşəratın həmin sütunun üstünə dırmaşaraq çırağa tərəf getmək istədiyini gördüm. Mən gecənin əvvəlin-dən səhərə qədər həmin sütunun kənarında oturmuş-dum və bu canlının yuxarı çıxmasını izləyirdim. O, 700 dəfə yerdən sütunun ortasına qədər çıxdı, amma yenə də özünü nizamlaya bilməyib yerə yığılırdı. Onun ayağı sütunun üzərində dayanmırdı. Bu fəvqəladə həşəratın möhkəm iradəsinə təəccüb etdim. Qalxıb dəstəmaz alıb namaz qıldım. Sonra o həşərata baxdım və güclü iradə-sinin nəticəsində onun çırağın yanında durduğunun şahidi oldum.

Məşhur Amerika natiqi Demoston bu fənni öyrən-mək yolunda dəfələrlə məğlubiyyətlərlə üzləşir. Hər də-fə nitq söyləyərkən dili dolaşırdı. Natiqliyi təkmilləşdir-mək üçün o, zirzəmidə məşq edirdi. Bəzən üzünü və başını qəsdən yarımçıq qırxar, gülməli görünərdi. Bu yolla məcburən aylarla evdə qalar, məşq edərdi.

Hicri yeddinci əsrin alimlərindən olan Səkkakinin hə-yatı çox maraqlıdır. O, otuz yaşında oxumağa başlayır. Müəllimi onun müvəffəqiyyətindən məyus olsa da, Səkkaki şövq və davamiyyətlə öyrənməyə başlayır.

Bir gün müəllim onun dərkinə uyğun sadə bir məsə-lə açıqlayır. Həmin məsələ Şafei məzhəbinin fiqhindən (hüququndan) olan bir məsələ idi. Müəllim məsələni belə bəyan edir: “İtin dərisi dabbəgillə pak olur”. Səkk-

Necə uğur qazanmalı

kaki onu dəfələrlə təkrar edir və şövqlə məsələni demə-yə hazırlayırdı.

Sabahkı gün müəllim çoxlu şagirdlərin arasında Səkkakidən soruşur: “Dünənki məsələ nə idi?” Səkkaki dərhal deyir: “İt. Müəllimin dərisi dabbəgılıqla pak olur”. Bu vaxt şagirdlərin və müəllimin gülüş səsləri yüksəlir. Amma onun möhkəm iradəsi sınımr və coşqun ruhiyyəsi ölmür. O, on il bu yolda zəhmət çəkir. Amma yaşının çoxluğuna görə təhsili qənaətbəxş deyildi.

Bir gün o, dərs öyrənmək üçün səhraya gedir və ora-da yağış damlalarının qayanın üzərinə töküldüyünü müşahidə edir. Səkkaki bu mənzərədən ibrət alır və deyir: “Mənim qəlbim və ruhum bu daşdan möhkəm deyil. Əgər elm damlları yağış kimi mənim qəlbimə yağsa, mütləq ruhumda öz gözəl təsirini buraxacaq”.

Səhər qayıdır və dərin şövqlə təhsillə məşğul olur, səbir və davamiyyət nəticəsində ərəb dilçiliyinin dühalarından olur. O, ərəb dili qrammatikası haqda kitab yazır və bu kitab illərlə dini mədrəsə və institutlarda tədris edilir.⁷

Çəşmələr dağlardan sürətlə gəlir. Yolda müxtəlif maneə və qayalıqlarla rastlaşırlar. Bu maneələr bəzən saatlarla suyun qarşısını saxlayır. Su bu maneələrin qarşısında müqavimət göstərir və tədricən kiçik dəliklər açaraq, sonda öz yoluna davam edir. Bu məsələni diqqətəlayiq bir həqiqəti var. Mərhum Məliküş-şüəra Bahar onu belə nəzmə çəkmişdir:

*Ayrılaraq bir çəşmə dağdan,
Bir qayaya rast gəlir birdən.*

⁷ Ravzətul-cənnat, səh. 747

*O, möhkəm qayaya mülayimliklə deyir:
Kəram et, yol ver mənə, ey xoşbəxt.*

*Bədaxlaq olduğundan lakin həmin daş,
Ona sillə vurdu, dedi: uzaqlaş.*

*Mən dəniz selinin önündə durdum,
Sənin qarşıdanmı çəkiləcəyəm?*

*Daşın cavabından çeşmə süstləşmir,
Eşməyə başlayır, həm inad edir.*

*Çox eşdi, çalışdı və qaynaşdı o,
Axır ki, keçməyə bir yol açdı o.*

*Zəhmətlə hər şeyə çata bilərsən,
Nə istəyirsənsə, edə bilərsən.*

İctimai işlərdə çalışanlar hamıdan çox səbrə, dözümə və müqavimətə ehtiyaclıdırlar. Yoxsa bir addım belə irəli ata bilməzlər.

İngilis filosoflarından birinin fikrincə, heç kim iş görməkdə aciz deyil. O, bir gün mahir atçapanla yoldaş olur. Onlar yolun ortasında qısa bir divarla rastlaşırlar. Atçapan şəxs atla divardan tullanır. Filosof bu işi görə bilməyib atdan yığılır. O, ikinci dəfə bu işi görür, yenə yığılır. Amma üçüncü dəfə barışmazlıq və müqavimət nəticəsində müvəffəq olur.

Tanınmış Amerika zooloqu Odubun iki yüz quşun müxtəlif şəkillərini çəkmiş və səfər zamanı onları sandığa qoymuşdu. O, olmadığı müddət ərzində şəkillər siçanlara yem olur. Sandığı açanda zəhmətinin zay olduğunu görür. Bundan çox narahat olur. Amma o, dözümlülük göstərərək şəkilləri yenidən çəkir.

Necə uğur qazanmalı

Karlaylın dostlarından biri Fransa tarixi kitabının birinci cildini oxumaq üçün ondan alır. Bu nüsxədən bir ədəd idi. Dostunun evində xidmətçinin səhvi üzündən həmin kitab yanır. Amma o, böyük səbirlə kitabı yenicən yazır.

Bədəndə qan dövrənini kəşf edən Harvi bu nəzəriyyəni isbat etmək üçün səkkiz il laboratoriyada çalışmış, sonra onu sadə dəlillə açıqlamışdır. Hər tərəfdən müxtəlif etiraz səsləri ucalır. Bir qrup onu dəli adlandırır. Dostları onu tərk edir. Amma o, tam səbir və qətiyyətlə öz nəzəriyyəsini müdafiə edir. Hazırda onun kəşfi tibbin qəti qəbul edilmiş nəzəriyyələrindən biridir.

* * *

Besinci fəsil

Fikrin cəmlənməsi

*Yağış damlaları bir yerə toplansa,
gölməçə yaradar. Səpələndikdə isə yerə hopur.
Bizim fikir və bədən fəaliyyətlərimiz də belədir.*

Müvəffəqiyyət amillərindən biri də fikrin cəmlənməsidir. Fikri bir nöqtəyə cəmləmək fikrin bütünlüklə konkret bir məsələyə yönəlməsinə və nəhayət, bütün çətin maneələrin insanın qarşısından götürülməsinə səbəb olur. Fikir sabitliyinin işdəki rolu lingin fizikadakı rolu kimidir. Ling qüvvələri bir nöqtəyə toplayır, mütənasib təkanla ağır cismi qaldırır. Buna görə də fikrin bir nöqtədə cəmlənməsi ilə insanın problemlərinin bir çoxu aradan qalxır.

Bizim bədən və fikir fəaliyyətimiz yağış damllarına bənzəyir. Onlar bir yerə cəmlənərsə, gölməçə yaradırlar. Səpələndikdə isə yerə hopurlar və bir nəticə alınmır.

Siz Şərqin dühası Şeyx Bəhayi haqda eşitmisiniz. O, təbiət, riyaziyyat və İslam elmlərinin çoxunda mütəxəssis idi. Şərqin parlaq simalarından biri kimi bir çox elmlər haqda ondan əsərlər qalmışdır. O deyir: *“Mən bir neçə elmə yiyələnən, müxtəlif elm sahələrində çalışmış və çalışdığı elmlər sahəsində geniş məlumata sahib olan məşhur alimlərlə bəhs etdim və onların hamısına qalib gəldim. Amma müəyyən bir elmdə mütəxəssis olan, yə-*

Necə uğur qazanmalı

ni öz gücünü elmin bir sahəsinə yönəltnmiş şəxslərlə bəhs edəndə məğlub olurdum. Çünki fikir qüvvəsi sonsuz olduğundan hər elmin bəzi cəhətlərindən xəbərsiz idim”.

Ağıl qüvvəsi problemlərin həllində günəş şüaları kimidir. Əgər lupa bir nöqtəyə cəmlənməsə, qarşısındakını yandıra bilməz. İnsanın fikir şüaları da bir nöqtəyə saçmasa, maneələri məhv edə və məsələnin bütün cəhətlərini aydınlaşdırı bilmir.

Təcrübəli müəllimlər həmişə şagirdlərini mövzulara diqqət etməyə təşviq edirlər. Diqqət qüvvələri bir nöqtəyə cəmləməkdən başqa bir şey deyil. Dünyanın bütün kəşfləri bir mövzuya diqqətin nəticəsində yaranmışdır.

Bəzi insanların, ümumiyyətlə, həyatda hədəfləri, proqramları yoxdur. Onlar kompassız gəmi və təyyarə kimi sərgərdandirlər. Belə bir gəmi sualtı dağlara dəymək nəticəsində məhv olur. Bu cür təyyarə də hava boşluğuna enir. Hədəfsiz insanlar da hadisələr dağı ilə üzləşdikdə məhv olur və süqut edirlər. Bəzi insanlar isə planlı hərəkət edirlər. Amma hədəflərinə çatmazdan əvvəl geri çəkilir və başqa bir yola yönəliirlər. Uğur qazanan insan hədəfinə çatmamış ondan əl çəkməyən və başqa işlə məşğul olmayan şəxsdir. Çünki yol nə qədər uzun olsa da, davamlı gedişlə sona yetir.

Əsas etibarilə istedadlı şəxslərin bir qrupunun geridə qalma səbəbi onların müəyyən səbəblərə görə “hər-dəmxəyallığ”a düşər olması və bir budaqdan o biri budağa atılmasıdır. Onlar bir işi yerinə yetirməmiş başqa işə əl atırlar. Bütün işləri görmək istəyirlər, amma heç birində müvəffəq olmurlar.

Dünyanın təbiəti bizə yaxşı dərs verir. Hər hansı pöhrənin yerini bir neçə dəfə dəyişsək, nəhayət, o solacaq.

Amma yeri dəyişilməyən, bir yerdə qalan pöhrə daim canlı görünür.

Fikir pöhrəsinin yerini dəyişmək daim sərgərdanlığa və fikir inkişafının qarşısının alınmasına səbəb olur. Dühaların əlamətlərindən biri də fikirlərini bir nöqtəyə cəmləyə bilmələrindədir.

Çoxsaylı işlər görməyin fərdi zərərlərindən əlavə, dəhşətli ictimai zərərləri də var. Bu bir çox ölkənin iqtisadiyyatını və mədəniyyətini iflic edə bilər. Belə işlərin nəticəsində zərərləri çox çətinliklə aradan qaldırıla bilən hərc-mərclik yaranır.

Buffon deyir: Nyutondan soruşdular: “Çox kəşflərə necə müvəffəq oldunuz?”

Cavab verdi: *“Onlar haqda davamlı fikirləşmə nəticəsində”*. O, bir məsələ haqda həmin məsələ onun üçün gün kimi aydın olana qədər fikirləşirdi.

İndiki mədəniyyətin üstünlüklərindən biri də mütəxəssis kadrların yetişdirilməsidir. İxtisas fənlərinin çoxluğu mütəxəssisə ehtiyacı daha da zəruriləşdirir. Əgər bu iş dayansa, inkişaf və tərəqqi karvanı da dayanar.

* * *

Altıncı fəsil

Nizam-intizam

*“Ey mənim övladlarım! Mən sizə
Allahın əmrlərinə tabe olmağı və nizam-
intizamlı olmağı tövsiyə edirəm”. İmam Əli (ə)*

Nizam-intizam təkcə böyük şəxsiyyətlərin müvəffəqiyyət sirri deyil. Əslində, uca yaranış sarayı onun üzərində qurulmuşdur. Günəş sisteminin quruluşu, planetlərin onun ətrafına fırlanması və əsrlər boyu bu sistemə xələl gəlməməsinin səbəbi yalnız onların nizam-intizamlı, dəqiq qurulmasıdır.

Dünyanın ən böyük varlığından tutmuş, onun ən kiçik varlığına qədər, yəni atoma qədər, hamısı dəqiqlik və nəzmlə işləyirlər. Dünyanın ən böyük varlıqlarına hakim olan nəzm atoma da hakimdir. Hər atom proton və neytrondan ibarət mərkəzi nüvəyə malikdir. Elektronlar isə ay və ulduzlar kimi tərtiblə öz mərkəzi nüvələrinin ətrafına fırlanırlar.

*Əgər bir zərrəni yarsan,
Arasında günəşi taparsan.*

Yaradılış dünyası bizim üçün ən gözəl bələdçidir. Həyat yolunu, davamlılığı, həyatın sabitliyini və müvəffəqiyyət rəmzini ondan öyrənməliyik. O bizə deyir: “Mə-

Necə uğur qazanmalı

nim yaşamağımın və möhkəmliyimin rəmzi yaradanımın məndə qoyduğu nizam-intizamdır”.

Elmi mərkəzlərdə hərc-mərclik hökm sürərsə, ölkənin iqtisadiyyatında nizam və hesab-kitab olmasa, tələb-təklif prinsipi aradan getsə, ölkənin hərbi qüvvəsi yerini özbaşnalığa versə, onda həmin ölkənin fatihəsini oxumalıyıq.

Möminlərin əmiri (ə) xəstəlik yatağında olarkən əziz övladlarına verdiyi ilk tövsiyə bu idi: *“Sizə Allahın əmr-lərinə tabe olmağı və nizam-intizamlı olmağı tövsiyə edirəm”*.⁸

Nəzmin əlamətlərindən biri də budur ki, gərək günümüzü ehtiyaclarımıza uyğun bölək. Həyatın bünövrəsi olan nizam-intizamı daha da möhkəmləndirək, hər şeyi bərbad edən, bütün istedadları korlayan nizamsızlıqdan uzaq olaq.

Həzrət Əli (ə) buyurur: *“Hər müsəlman vaxtını üç yerə bölsün: Bir hissəsini Allaha ibadətə, bir hissəsini qazanc əldə etməyə, bir hissəsini də maddi dünyada qaçılmaz olan nəfsani ehtiyacları (halal ləzzətləri) ödəmək üçün”*.⁹

Görəsən, ömrün bir hissəsində nizam-intizam hökm sürməsə, onun qalan hissəsindən bəhrələyə bilərikmi? Təbii ki, bəli. Çünki həyatın üç dövrü (uşaqlıq, gənclik və qocalıq dövrləri) bir düyməyə basmaqla, bir hissəsi başqa hissəsindən ayrılan gəminin müxtəlif mərtəbələri kimidir. Əgər gəminin mərtəbələrinin birinə zərər dəysə, həmin hissəni gəmidən ayırmaq olur. Uğurlu şəxs ağılı və zəkası ilə həyatının müxtəlif bölümlərini bir-bi-

⁸ Nəhcül-bəlağə, 47-ci məktub

⁹ Kəlimatul-qısar, 390-cı hikmət

rindən ayıran və onların hər biri ilə bağlı ayrıca proqramı olan insandır. Bədbəxtçilik bundadır ki, insan öz qalan imkanlarından istifadə etmək əvəzinə, vaxtını keçən günlərə təəssüf etməklə tələf etsin və həyatının qalanında nizam-intizamlı olmaqdan qafil olsun.

İşçilərinin işlərinə diqqətlə yanaşan və hər şeyi vaxtlı-vaxtında həll edən ləyaqətli bir vəzirdən soruşurlar: “Bütün işlərin öhdəsindən necə gəlırsən?”

Deyir: *“Bu gün edə biləcəyimi sabaha qoymuram və heç vaxt işlərimi təxirə salmıram”*.

Mən tibb mərkəzləri və iş yerlərində asılan “Vaxt qızıldır” lövhələrinə çox təəccüb edirəm. Çünki vaxt qızıldan olduqca üstündür. Bu qiymətli varlıq qızıldan onda üstün ola bilər ki, insanın vaxtlarına nizam-intizam hakim olsun və hər işi vaxtında görsün.

* * *

Yeddinci fəsil

Kiçik işdən başlayaq

*İşə yüksək fikirlər və planla başlamalıyıq.
Amma işin kiçik yerindən başlamalıyıq.*

İşin kiçik və asan yerindən başlamaq lazımdır. Bunu deməkdə məqsəd işi başlayıb elə oradaca qoymaq, yaxud səthi fikirlə işə yanaşmaq deyil. Məqsəd budur ki, işi geniş plan və yüksək fikirlə planlaşdıraq, amma bütün planları bir dəfəyə icra etməyək. Əksinə, tədriclə böyük işlərimizi həyata keçirək.

Üstün fikir və dərin zəka sahibləri öz söylərini kiçik çərçivədə məhdudlaşdırma bilmirlər. Onlar həmişə məqsədlərinə çatdıqdan sonra özlərini başqa bir hədəfə həzırlayırlar. Ona görə də işin əvvəlindən planı böyük cızmaq lazımdır.

Psixoloji cəhətdən də belədir. İnsan özünü böyük hədəfə hazırlamadıqda çox vaxt hədəfin yarısına da çatma bilmir. Dardüşüncəli insanlar həmişə hazırkı vəziyyətlərinə qane olur, hazırkı vəziyyətin davamını arzulayırlar. Amma geniş fikirli insanlar işi geniş baxışla başlayır və həmişə vəziyyəti daha da yaxşılaşdırmaq fikrində olurlar.

Səduddin Taftazani İslamda bəlağət elminin banilərindəndir. O, bir gün oğlunun iradəsini yoxlamaq istəyir. Ona deyir: “Oğlum, sənin təhsildə hədəfin nədir?”

Necə uğur qazanmalı

Oğlu deyir: "Mənim bütün səyim budur ki, elmdə sənin səviyyəyə yüksəlim". Taftazani oğlunun bu dar fikrindən təsirlənərək, təəssüflə deyir: "Əgər sənin səyin budursa, mənim elmimin yarsına da çatma bilməyəcəksən. Çünki sənin fikir üfünün olduqca kiçikdir. Mən İmam Sadiqin (ə) elminin səsinə duydum və ondan qalan əsərlərlə tanış oldum. Başlanğıcda mənim səyim bu dünya şöhrətli şəxsiyyətin elmi dərəcəsinə çatmaq idi. Mən bu fikirlə gördüyün elmi dərəcəyə çatdım. Amma bu elm o böyük rəhbərin elmi ilə müqayisə olunması deyil. Sən bu kiçik səyinlə şövq və həvəsini elmin ən aşağı dərəcəsində sərf edəcək və təhsildən uzaqlaşacaqsan". Ona görə də çalışmalı, fikir sərhədlərimizi genişləndirməliyik.

*Uca hümmətli ol ki, böyükklər,
Uca hümmətlə yüksəlmişdilər.*

Mövləvi deyir:

*Suyu az axtar, susuzluq qazan,
Qoy sular çağlasın hər bir yanından.*

İşin başlanğıcı imtahan mərhələsidir. Mənfəət və ziyan hələ məlum deyil. Bir sıra maneələr məqsədə çatmağın qarşısını ala bilər. Bu maneələrin aradan qaldırılması vaxt tələb edir. Mümkündür, seçdiyimiz yol doğru olmasın və planımızda səhvlər olsun. Ona görə də işin böyük şəkildə başlanması əsas yola qayıtmaqda (az ziyanla çıxmaqda) problemlər yaradır.

İşi hay-küylə və böyükdən başlamaq nöqsanlarımızdan biridir. Buna görə də çox vaxt məğlubiyyətlə üzləşir və qayıdış yollarını üzümüzə bağlayaraq, ömrümüzü,

sərmayəmizi itirdikdən sonra ruh düşkünlüyü ilə əvvəlki vəziyyətimizə qayıdırıq.

Nəsirəddin şahın xatirələrində qeyd olunur ki, şah Avropaya səfərlərindən birində Londonda kraliça ilə görüşür. O, kraliçadan İngiltərə bankının İrandakı müvəffəqiyyətinin səbəbini bu şəkildə soruşur: “Bank İran paytaxtında şöbəsini açanda bankın yalnız müdiri, mühasibi və xidmətçisi var idi. Bank kiçik bir sərmayə ilə işə başladı. Necə oldu ki, bank böyük müvəffəqiyyətə və yüksək gəlirə nail oldu?”

Kraliça belə cavab verir: “İngiltərə xalqı heç vaxt öz müvəffəqiyyət sirlərini kənar millətlərə açıqlamır. Amma sizə hörmətimə görə bir məsələni sizə xatırladıram. Biz avropalılar, xüsusi ilə də İngilis xalqı həmişə kiçik işdən başlayırıq ki, əgər zərər etsək, qayıdıb səhvimizi düzəldək, kiçik zərərlə planı dəyişə bilək, müvəffəqiyyət əldə edə bilsək, dərhal işi daha da genişləndirək. Biz bu cəhətdən sizdən fərqlənirik”.

Bəzi millətlər bu mühüm həyati prinsipə əməl etmədiklərinə görə bütün sahələrdə inflyasiyaya uğrayır və iqtisadi böhranlarla qarşılaşırlar.

Gəlin, səmavi bir şəxsin misilsiz qələbəsinə nəzər salaq. İndi bir milyarddan artıq müsəlman ona tabe olduğuna görə fəxr edir. Halbuki ilk günlərdə onun dövlətini bir neçə şəxsdən başqa heç kim qəbul etməmişdi. Onun proqramı o qədər genişdir ki, bəşər həyatının siyasi, iqtisadi, əxlaqi və digər sahələrində söz sahibidir. Onun heç bir ayrı qanuna ehtiyacı yoxdur.

O, ilk günlərdə insanlardan “kəlimeyi-şəhadət”dən başqa heç nə istəmirdi. Onun böyük proqramı kiçikdən başladı. Amma tədricən zəminə hazırlamaqla özünün

Necə uğur qazanmalı

proqramlarını bütün sahələrdə icra etdi və dünyanı dərin, geniş və mükəmməl bir insanlıq proqramına tabe etdi və onların həyat tərzini dəyişdi.

* * *

Səkkizinci fəsil

Kor-koranə təqliddən çəkinmək

*Xalqı təqlidləri bərbad elədi,
Yüz-yüz lənət ola, bu təqlidlərə.
Bir qoyunun təpədən tullanmasıyla,
Sürü-sürü qoyunlar tullanmaqdadır.*

Uğur qazanmağın amillərindən biri də, kor-koranə təqlidlərdən çəkinməkdir. Belə təqlid insanın öz yaradılışı ilə müharibə elan etməsidir. Layiq olmadığımız işlərlə məşğul olub başqalarının iş hüduddlarına daxil olmama-lıyıq. Bunu bilməliyik ki, oxşamağa maraq mütləq şəkildə həyatda məğlubiyyətə səbəb olur. Şəxsiyyətsiz insanlar bu yolda məhrumiyyət və məğlubiyyətlə üzləşirlər. Çünki öz istedadlarını yoxlamadan bu yolda addımlayırırlar. Halbuki şəxsiyyət boşluğu başqa yollarla doldurulmalıdır.

Başqalarına həsəd, yaxud düşüncə azlığı insanı işin əvvəlini və axırını fikirləşmədən başqalarını təqlid etmə-yə vadar edir.

Pəhrizkarların imamı həzrət Əli (ə) insanları üç dəstəyə bölür: *“Alimlər, tələbələr və hər səsin arxasınca gedənlər. Bu üçüncü dəstə havada uçan ağcaqanadlar kimi külək haradan əsərsə, o istiqamətə də gedirlər”*.¹⁰

¹⁰ Nəhcül-bəlağə, 147-ci hikmət

Bu dəstə istedad qönçələrinin çiçəklənməsi və onların ətrinin hər yeri bürüməsi uğrunda çalışmaq əvəzinə, üstünü örtərək solmağa məcbur edir. Göz gəzdirirlər ki, həyat uçurumlarının üzərindən başqalarının qanadları ilə uçuşurlar. Qəflətdədirlər ki, dünyada heç kim fikir cəhətindən bir-biri ilə eyni yaradılmayıb. İnsanların üz və ruhiyyə cəhətdən bir-birlərindən fərqlənmələrindən əlavə, hətta əllərinin içinin xətlərinə görə bir-birilə fərqləri var. Nəyə görə özümüzü başqalarının fikrinə əsir edək və öz gizli istedad mədənlərimizdən bəhrələnməyək?

Böyük şəxsiyyətlər həmişə yeni və heç kimin ayaq basmadığı yolda addımlamışlar. Onlar bəşərə yeni ərməğanlar təqdim etmiş və ömür boyu fikir, elm və sənaye yaradıcısı olmuşlar.

Dekartın elm səhnəsindəki müvəffəqiyyətinin sirri budur ki, o, bir gün özünün elmdəki, fəlsəfədəki bütün məlumat və inamlarını kənara atır, bütün yaqın olunmuş məsələləri şəkk halına salır. O, hər şeyə, hətta özünün varlığına da şəkk edir. Buna görə o, müvəffəq olur, elmi və fəlsəfi məsələlərdə köklü dəyişikliklər edir. O da başqaları kimi sxolastik fəlsəfənin ardınca getsəydi, heç vaxt müvəffəq olmazdı.¹¹

Böyük şəxsiyyətlər azad fikirləşirlər. Onlar başqalarının fikirlərindən azad olmağı öz müvəffəqiyyətlərinin qızıl açarı hesab edirlər. Onlar deyirlər: *“Fərdi və ictimai işlərdə təqlid etmək intihardır”*.

Qədimdə İran hamamları şeypurlarla təchiz edilmişdi. Hamamçılar hamamların açıldığını xəbər vermək üçün səhər açılmamışdan bir saat qabaq şeypur çalırdılar. Bir gün təsadüfən hamamların birinin şeypuru ya itir, ya da

¹¹ Freyd Vəcdinin ensiklopediyası, c. 1, “ilah” maddəsi

xarab olur. Hamamçı çox böyük zəhmətlə baha qiymətə bir şeypur alır və öz işini görür.

Şəhərə daxil olmuş qonaq bunu görəndə sevinir. Görür ki, bu şəhərdə bir riyallıq şeyi on riyala satmaq olar. O, dərhal on qat mənfəət götürmək üçün çoxlu şeypur alıb bu yerə gətirmək qərarına gəlir. Qonaq malı şəhərin mərkəzindəki böyük meydana daxil edir. Düşünürdü ki, indi camaat şeypur almaq üstə bir-birini əzəcəkdir. Amma nə qədər gözləyirsə, heç kimdən səs çıxmır.

Əlində əsa tutmuş varlı bir tacir oradan keçərkən ondan bu qədər şeypuru nəyə görə bura gətirdiyinin səbəbini soruşur. O, başına gələnləri ona danışır. Ağıllı tacir onun axmaqlığına təəccüb edir və deyir: “Sən fikirləşmədin ki, bu şəhərin elə iki dənə hamamı var və bu şeypurlar burada satılmaz? Amma mən sabah elə edəcəyəm ki, sən bir həftə ərzində hamısını satacaqsan”.

Qonaq soruşur: “Sən nə edə bilərsən?”

Tacir cavab verir: “Sənin işin olmasın. Bu qədər bilməyin kifayətdir ki, bu şəhərin camaatı ağılsız və təqlidçidir. Onların bu zəif cəhətindən sənin xeyrinə istifadə edəcəyəm”.

Sonra ondan bir ədəd şeypuru əmanət alıb nökrəri ilə evlərinə göndərdi.

Sabah ağıllı tacir şeypuru əsa əvəzinə əlinə alır və iş yerinə gedir. Onun bu işi insanların diqqətini cəlb edir. Onlar deyirlər: Yəqin ki, bu kişinin ticarətdə və həyatdakı müvəffəqiyyətinin sirri onu bu kimi işləri görməsindədir. Bir dəstə də bu fikri təsdiq edir. Təqlidçilər şəhərinə hay-küy qopur. Camaat şeypur almaqla məşğul olur. Çox keçmir ki, bütün şeypurlar satılır. Tacir planından xəbər tutmaq üçün qonaqla yenidən görüşür. O,

Necə uğur qazanmalı

bütün şeypurların satıldığını bilir. Tacir ona xəbər göndərir ki, şəhəri tez tərk etsin, çünki sabah plan dəyişəcək.

Səhəri gün qoca tacir şeypurun əvəzinə, əlinə yenicən əsa alır. Camaat etdiyi işdən peşman olur. Onlar kor-koranə təqlidlərinə görə aldandıqlarını başa düşürlər. Nə əsa və nə də şeypur müvəffəqiyyət rəmzi deyilmiş. Mövləvi demişkən:

*Xalqı təqlidləri bərbad elədi,
Yüz-yüz lənət ola, bu təqlidlərə.*

İnsan yaradıcı, qurucu olub öz şəxsiyyətinin cövhərini aşkar etməlidir. Cəmiyyət də belə olmalıdır. Cəmiyyət də özündə yaradıcılıq ruhu aşkarlamasa və təqlidi kənara qoymasa, ictimai müvəffəqiyyətə çata bilməz.

Bizim cəmiyyətin özünü itirmiş bir sıra gəncləri bəzi qərb ölkələrinin mərkəli təbliğatı nəticəsində təsəvvür edirlər ki, avropanın iqtisadi inkişafının sirri onların din və əxlaqdan uzaqlaşmasındadır. Avropanın şərqdən üstünlüyünün səbəbi orada rəqs məclisləri və qadınların yarıçılpaq olmasıdır. Belə şəxslərin bir qismi özlərində hiss etdikləri kiçikliyi aradan qaldırmaq üçün tez avropa geyimlərinə, avropasayağı davranışlara və avropa bəzəklərinə üstünlük verirlər. Onlar bilmirlər ki, bunlar iqtisadiyyatı güclü bir millətin mədəniyyətinin sadəcə görünən tərəfidir. Onların üstünlüyünün bünövrəsi elm və fikirdir. Onların mədəniyyətinin əsasını istismardan uzaqlaşmış, azad millət kimi öz ayaqları üzərində dayanıb elmi araşdırmalar və tədqiqatlarla məşğul olmaq təşkil edir.

Burada Pakistanın böyük və görkəmli alimi Məhəmməd İqbal Lahurini xatırlayır və onun etdiyi xidmətlərə təşəkkür olaraq, şeirini qeyd edirik:

*Şərqi məhv etdi qərbi təqlidi,
Gərəkdir, bu qövmün qərbi tənqidi.*

*Qərbin gücü nə “cəng”də, nə də “rübab”da¹²,
Nə də ki, rəqs edən bihicab qızda.*

*Nə gözəl qızların sehrindəndir,
Nə üryan ayaqda, nə gödək saçda.*

*Onun gurlaması “la din”də¹³ deyil,
Onun parlaması “latın”da¹⁴ deyil.*

*Papağın ayri-düzü və libas qüvvə deyil,
Elmə, ədəbə maneə əmmamə deyil.*

*Qərbin gücü elm və sənətdədir,
Çırağın alovlanan atəşindədir.*

*Ey şad və şux gənc, elm-sənət öyrən,
Boşla bir kənara onun geyim tərzini.*

*Bu yolda baxışdır yeganə məqsəd,
Bu kəllə, ya o kəllə fərq eyləmir.*

*Zirək düşüncən varsa, o sənə bəsdir,
İdrak təbiətin varsa, bəsindir.*

Qərbpərəst millətlər başlarını işlətmək, istismarçıların kökünü kəsmək və həyatlarını ağıllarının çırağı ilə işıqlandırmaq yerinə, avropanın dəri paltarlarına və libaslarına üz tuturlar.

Bir millətin müstəqil mədəniyyət və iqtisadiyyatı olmadıqca o, həyatda öz sözünü deyə bilməz...

¹² Qədim musiqi alətləri

¹³ Dinsizlikdə

¹⁴ Latın xətti

Azad fikirdən uzaq olan və daim kimlərinsə fikrinə söykənmək arxasınca olan təqlidçi millət keçiyə tabe olan qoyun sürüsünə bənzəyir. Əgər tullanması üçün keçinin qarşısına çubuq qoysan, o tullandıqdan sonra çubuq olmasa belə, bütün sürü ora çatdığı zaman o keçinin tullandığı yerdən tullanacaq.

Deyilənə görə “Fəçi” əhalisinin kəndxudası dağlıq ərazidən keçirdi. Onun arxasınca bir dəstə adam gedirdi. Birdən kəndxuda yıxılır. Arxasınca gedənlər də tez yerə yıxılırlar. Yalnız bir nəfər bunu etmir və bu təqlidə narahat olur. Yıxılanlar onu tənqid edərək deyirlər: “Sən kəndxudadan yaxşı bilirsən?”

*Bir qoyun özünü təpədən atdı,
Hamısı atıldı, sürüdən iz qalmadı.*

Bizim səmavi kitabımız Qurani-kərimdə düşüncəsiz itaətə söykənən kor-koranə təqlidlər çox tənqid olunur. Tövhidin banisi və büt-pərəstliklə mübarizə qəhrəmanları olan İbrahim peyğəmbərin (ə) övladları illərlə tövhid bayraqdan olduqdan sonra bir yanlış təqlidə görə yüz illərlə taxta və dəmir bütlərə sitayişə giriftar olurlar, tövhid evini “Lat” və “Üzza” bütlərinə məskən edirlər. O millətin övladlarından biri öz hakimiyyəti dövründə Hicazdan xaricə səfər edir və büt-pərəst bir tayfanın cah-cəlalı həyatı onu heyran edir. Özü ilə oradan bir büt gətirir. Kor-koranə təqlid nəticəsində təkallahlı bir milləti müşrik edir.

Əlbəttə, bizim pis təqliddə məqsədimiz kor-koranə təqliddir. Amma biliksizin alimi təqlid etməsi heç vaxt məzəmmət olunmayıb. İnkişaf etmiş cəmiyyətlərdə bu iş həyatın əsası sayılır. Daim xəstə həkimə, işçi mühəndisə

arxalanmış, onların nəzərini “niyə”siz qəbul etmişlər. Bu, onların nəzərində möhtərəm sayılır.

* * *

Xanəqahların birində onlarla kasıb dərviş yaşayırdı. Dərvişlərdən biri səfərdən qayıdır və birbaşa xanəqaha gedir. O, ulağını xanəqahının ağzına bağlayır ki, bir gecə dərvişlərin qonaqlıq məclisində iştirak etsin. Ac dərvişlər ona xoşgəldin deyirlər. Dərvişlər xanəqahın başçısı ilə xəlvətə çəkilərək bir-birilərinə deyirlər:

Bu evin dərvişləri acından ölürdülər. Bir halda ki, İslam dinində acların ölü heyvanı yeməsi icazəli bilinib. Onda bu dostun ulağını satmaq da icazəli olacaq.

Başçıların qərarı ilə dərvişdən xəbərsiz onun ulağı satılır və bütün dərvişlər ulağın sayəsində doyurlar. Yeməkdən sonra “Səma” mərasimi və dərvişlərin rəqs məclisi başlayır. Ulağın sahibi də onlarla idi. Vird (zikr) dedirdən bu gecənin virdini “Ulaq getdi” cümləsi ilə başlayır. “Ulaq getdi” virdi ilə rəqs mərasimi səhərə qədər davam edir. Ulaq sahibi də min bir şövqlə virdi onlarla birgə təkrar edirdi.

Sabah bütün dərvişlər evlərinə gedirlər. Ulağın sahibi xanəqahın qulluqçusundan ulağını gətirməsini istəyir. O deyir: “Onlar sənin ulağını satıb, yemək süfrəsi təşkil etdilər. Siz də bu ziyafətdə iştirak etdiniz”.

Yazıq dərviş deyir: “Niyə məni bu işdən xəbərdar etmədin? Mən indi kimin yaxasından tutum?! Kimi qazının yanına aparım? O deyir: “Allaha and olsun ki, mən istədim, gəlib səni xəbərdar edim. Xanəqaha da daxil oldum. Amma sən də daha artıq zövq və şövqlə “Ulaq getdi, ulaq getdi” dediyini gördüm. Dedim, yaqın siz də hadisədən xəbərdarsınız. Çünki arif insan fikirləş-

Necə uğur qazanmalı

mədən nəyi nə üçün dediyini bilmədən bir cümlə deməz”.

Yazıq dərviş deyir: “Gördüm onlar təkrarlayırlar, mənim də xoşuma gəldi və dedim. Bimədim ki, kor-korənə təqlidin üzündən başıma bu bəlalar gələcək.

* * *

Doqquzuncu fəsil

Məsləhət və Məşvərət

*Müsbət və mənfi naqilin toqquşmasından
ışığı, iki fikrin birləşməsindən isə nur yaranır.*

Müsbət və mənfi naqilin toqquşmasından işıq, iki fikrin birləşməsindən, məsləhətləşmədən də nur yaranır. Bu, bəzən insanın yolunu işıqlandırır və geniş üfuku nurlandırır.

Əlbəttə, məşvərətin və məsləhətləşmənin mənası bu deyil ki, insan özünü tamamilə başqalarının ixtiyarına buraxsın. Məqsəd budur ki, problemlərdə başqalarından çıxış yolu istəsin, kifayət qədər ölçüb-biçdikdən sonra onların məsləhətindən, fikirlərindən bəhrələnsin.

Əhzaab döyüşündə düşmənlər Mədinəni qəsb etmək məqsədi ilə qarışqa və çəyirtkə kimi şəhərə doğru axışır-dılar. Həzrət Peyğəmbər (s) hərbi şura təşkil edir. Təcrübəli döyüşçü Salman Farsi təklif edir ki, şəhərin təhlükəli nöqtələrində üç addım enində və iki addım dərinliyində xəndək qazılsın. Xəndəyin daxilində hər yüz addımda səngər və mühafizə qüllələri düzəldilsin. Güclü əsgərlər xəndəyi qorumağa məmur edilsin. Təcavüzkarlar xəndəyi keçmək istəyərkən daş və oxla vurularaq geri çəkilməyə məcbur edilsin.

Həzrət Peyğəmbər (s) və şura üzvləri Salmanın fikrini qəbul edirlər. İyirmi beş gündən sonra xəndəyin işi sona çatır. Düşmən qoşunu bu hərbi fəndə təəccüb edir. Düşmənlər bir ay xəndəyin o biri tərəfində qaldıqdan sonra müəyyən sayda itki verərək geri qayıdirlar.¹⁵

İnkişaf etmiş ölkələrdə dövlət şura və senat məclisi ilə idarə edilir. Ən alçaq millət zülmün boyunduruğu altında yaşayan və (məclis, şura, konqres və ya senat olmadan - Red.) ölkənin taleyini bir nəfərə tapşırandır.

Məşvərət İslamın ən üstün təlimlərindəndir. Allah-ta-ala Peyğəmbərə (s) göstəriş verir: ***“Ey Peyğəmbər, (ictimai və siyasi) işlərdə onlarla (dostların və köməkçilərinlə) məşvərət et”***.¹⁶

Həzrət Peyğəmbər (s) qızmar Bədr çölündə düşmən neçə bərabər ordu və güclü silahlarla İslamın taleyini yoxluqla hədələdiyi vaxt hərbi şura təşkil edir və üzünü camaata tutub buyurur: *“Qüreyşlə bu çöldə müharibə haqda nəzərinizi söyləyin. Düşmənlə qarşılaşmağımız, yoxsa qayıtmağımız məsləhətdir?”*

Miqdad ayağa qalxıb deyir: “Bizim ürəyimiz sənindədir. Biz heç vaxt İsrail övladlarının Musaya dediklərini sənə demərik. O (həzrət Musa), İsrail övladlarını döyüşə çağıranda onlar belə cavab verdilər: “Ey Musa, sən və Allahın gedin müharibə edin. Biz burada oturmuşuq”. Amma biz sənə deyirik: *Ey Məhəmməd, sən və Allahın gedin müharibə edin. Biz də sizinləyik*”.

Ənsardan olan Səd ibn Məaz adlı digər səhabə qalxıb, Qırmızı dənizə işarə edərək deyir: *“Ey böyük sərkərdə! Siz bu dənizə daxil olsanız, biz də arxanızca daxil olacağıq. Bir nəfər belə sənə itaətsizlik etməyəcək. Biz*

¹⁵ Tarixul-kamil, İbn Əsir, c. 2, səh. 122-123

¹⁶ Ali - İmran, 159

düşmənlə qarşılaşmaqdan qorxmuruq. Bu yolda sizin gözünüzü sevindirən işlər görəcəyimizə ümidvarıq”.

Bu iki səhabənin sözlərini digər sərkərdələr də qəbul edir. Sərkərdələr və əsgərlərdə çox böyük ruh yüksəkliyi və şövq yaranmışdı. Bu da əziz Peyğəmbərin (s) düşmənlə üzləşməsi qərarını qətiləşdirdi. Həzrət şuranın vəsitəsi ilə əsgərləri ruhlandırırdı və dərhal hərəkət əmri verdi.¹⁷

O həzrət təkcə orada deyil, bir çox yerlərdə, o cümlədən Ühüd və Xeybər döyüşlərində də məşvərət edir və böyük nəticələrə yetişir.

Təcrübəsiz gənclər dünyanın isti-soyuğunu dadmış təcrübəli insanlardan bəhrələnməlidirlər. Ola bilər ki, biz xəbərsizliyimizdən işin zahirini görək, batinindən xəbərdar olmaıaq.

İkinci xəlifənin dövründə baş verən fəthlərin hamısı məsləhətlə olmuşdur. Xəlifə problemlərini İmam Əli (ə) ilə məsləhətləşir və döyüşün müvəffəqiyyət sirlərini həzrətdən öyrənirdi.

Xəlifə Sasanilər dövləti ilə müharibə haqda İmam Əli (ə) ilə məsləhət edir və deyir: “Əgər məsləhətdirsə, özüm də bu döyüşdə iştirak edirəm”.

Həzrət Əli (ə) buyurur: “Əgər müsəlmanlar bu döyüşdə məğlub olsalar və sən də onların arasında olsan, onların sığınacağı olmayacaq. Amma sən İslam dövlətinin mərkəzində olsan, onlar məğlub olsalar, sən onlara kömək göndərə bilərsən. Əsgərlər də bu nöqtədən pənahgah kimi istifadə edə bilərlər”.¹⁸

* * *

¹⁷ Sırətu İbn Hişam, c. 2, səh. 253

¹⁸ Nəhcül-bəlağə, 130-cu xütbə

Onuncu fəsil

Tarix, yaxud böyük həyat laboratoriyası

*Tarix keçmiş millətlərin parlaq
güzgüsüdür. Onda millətlərin bəd-
bəxtlik və qələbə səbəbləri əks olunur.*

Bizim xoşbəxtliklərimizdən biri də budur ki, biz yer üzərinə qədəm qoyan ilk şəxslər deyilik. Ulduzların ayıq gözləri bizdən əvvəl şadlıq, qəm-kədər, tərəqqi, tənəzzül, məhəbbət, nifrət, müharibə və sülh kimi minlərlə həyat səhnəsi yaşamış, yer üzərində milyonlarla insanın yaşadığına şahid olmuşdur.

Baxmayaraq ki, onlar özlərinin bir çox həyat sirlərini həmişəlik olaraq torpaq altına aparmış, özləri ilə birgə unutqanlıq dənizinə atmışlar. Amma yazıçılar, yer qatı və zahirdə sakit olan xarabalıqlar onların həyatının mühüm hissələrini bizim üçün qorumuş, böyük və qiymətli bir laboratoriya düzəltmişlər.

Öncəkilərin tarix səhifələrinin mütaliəsi, yerin müxtəlif qatlarının araşdırılması, əvvəlkilərin ibrətli əsərlərinə diqqət çox ibrətamizdir və ömrümüzü geniş miqyasda uzadır.

Məgər ömrün bəhrəsi bir ovuc təcrübə toplusundan ibarət deyilmi? Tarix ən üstün təcrübələri bizim ixtiyarı-

Necə uğur qazanmalı

mızda qoymamışdırmı? Məgər tarix keçmiş millətlərin həyatının parlaq güzgüsü deyilmi? Onda o millətlərin bədbəxtlik və xoşbəxtlik amilləri əks olunmamışmı?

Qurani-kərim bizə keçmiş millətlərin həyatını oxumağı və onlardan ibrət dərsi almağı göstəriş verir.¹⁹

İmam Əli (ə) buyurur: *“Oğlum, keçmiş millətlərlə yaşamamışam da, onların tarixini diqqətlə oxumaqla həyatın eniş-yoxuşuna və millətlərin qanunlarına vəqif olmuşam. Mən onların tarixini elə oxumuşam, onlara elə əhatəm var ki, elə bil onlarla birlikdə yaşamışam və bütün hallarda onlarla birlikdə olmuşam”*.

Tarix hazırkı nəslin ən gözəl bələdçisidir. Onun tədrisi fizika və kimyanın tədrisindən qat-qat çətindir. Fizika və kimyanın məsələləri formuldur. Əgər müəllim formulları yaxşı bilsə, dərsin öhdəsindən asanlıqla gələr. Tarixçinin isə araşdırmaya, yüksək çalışqanlıq və nəticə çıxarmağa ehtiyacı var. Tarix müəllimləri bu qüvvəni özlərində hiss etməyincə, tarixin ali nəticələrinin öhdəsindən gələ bilməz. Ona görə hər tarix bilənə tarixçi demək olmaz.

Biz tarixin sirlərini dərk etməyə çalışmalıyıq. Tarixin sirləri tarixin acı dərmanlarıdır. İnsan onları çox fikirləşdikdən sonra ələ gətirir. Bununla o, fərdi və ictimai xəstəlikləri müalicə edə bilər.

Yaxşı olar ki, ağıllı insanlar, xüsusi ilə də rəhbər şəxslər İngiltərənin, böyük Fransa inqilabının, xüsusi ilə də İslam tarixini, Əməvilərin süqutunun və Abbasilər inqilabının tarixini diqqətlə araşdırsınlar. İllərlə hakimiyyətdə olanların süqutunun səbəbini öyrənməlidir.

¹⁹ ər-Rum, 9

Ümumiyyətlə, biz özümüzə kitab oxumaq ruhunu icad etməliyik. Çünki oxumaq insanın fikir səviyyəsini yüksəldir. Bu gün hər ölkədə istifadə edilən kağızın miqdarı həmin ölkənin mədəniyyət və inkişaf göstəricisidir. Deyilənə görə, İsveçrə dövləti mədəniyyətin mərkəzidir. İsveçrəlilər bütün dövlətlərdən daha çox kağızdan istifadə edirlər.

Hər ölkədə çap edilən kitabların və kitabxanalara müraciət edənlərin sayı ilə statistiklər ölkənin hər ilki təfəkkür səviyyəsini əvvəlki ilə nisbətdə ölçürlər.

Müəlliflərin gizli sirləri kitabların arasında gizlənmişdir. Aristotel öz kitabını yaymaq istəyəndə Makedoniyalı İskəndər başqaları müəlliminin yüksək təfəkküründən xəbərdar olmasın deyər ona mane olur.

Orta əsrlərdə papalar və keşişlər xüsusi bir dəstədən "elmi heyət" düzəltməklə insanların cəhalətini artırır hökmranlıq etmək üçün camaata kitab oxumağı qadağan edirdilər.

Yaxşı kitab əxlaq müəllimi və şəxsiyyəti formalaşdırandır. Kitab həyatın sirlərini öyrədir. Amma insan puç və mənasız kitabları oxumaqdan uzaq durmalıdır. Çünki bu cür kitablar insanın təfəkkürünü azaldır. Bir alim deyir: *"Nə oxuduğunu söylə, sənə kim olduğunu deyim"*.

Şopenhaver bu haqda deyir: *"İnsan ömrünün dəyəri onu puç kitab oxumağa sərf etməkdən daha üstündür"*.

Biz həmişə vaxtımızı faydalı və ibrətli kitablar oxumağa sərf etməli və kitabı özümüə ən gözəl dost bilməliyik.

* * *

On birinci fəsil

Fürsətdən istifadə

*Sədi, dünən keçdi, sabah da həmçinin mövcud deyil.
Onunla bunun arasındakı bu gününü qənimət bil.*

İnsanların əlinə çox fürsətlər düşür. Amma bəzilərin də “bu günün işini sabaha qoymaq” xasiyyəti olduğundan müvəffəqiyyətin qızıl açarı olan bu xüsusiyyəti itirirlər. Halbuki nəinki bu günün işini sabaha qoymamalıyıq, hələ imkan varsa, sabahın işini də bu gün görməliyik.

Əbu Müslim Xorasanidən soruşurlar: “Sizin müvəffəqiyyətinizin sirri nədir?” Deyir: “*Heç vaxt bu günün işini sabaha qoymadım*”.

İşi təxirə salmaq üçün çəkilən zəhməti həmin işi həyata keçirmək üçün sərf edə bilərik. Yay imtahanlarında qəbul olmayan bəzi tələbələr bacardıqca fürsətdən istifadə edib payızda imtahan verməlidirlər. Bəziləri yayda qəbul olmayanda təəssüflənməklə və narahat olmaqla (çalışmamaqla) vaxtlarını tələf edirlər.

Bəziləri dərvişməsləkdir. Elə işi ağlamaq, gileylənməklə keçir: “Filan bağı alsaydıq, böyük qazanc götürərdik. Filan universitetə sənəd versəydik, oxusaydıq, indi ölkənin böyük şəxsiyyətlərindən biri idik. Belələri bütün vaxtlarını təəssüflənmək və “dünənki qəbrin” üstündə

Necə uğur qazanmalı

ağlamaqla tələf edirlər. Halbuki indi də çalışsalar, arzularının hamısına, ya da bəzisinə çatırlar.

Bəziləri də bunların müqabilində dayanırlar. Gələcəyin iztirabı onları indiki işlərdən saxlayır. Bəzi şagirdləri görmüşük, həmişə imtahandan kəsilməkdən danışırlar. Həmişə deyirlər: “Birdən kəsilərəm, birdən qəbul olmaram”. Bu iztirab onları mütaliədən saxlayır, fürsəti əldən verirlər. Bu haqda şair gözəl deyib:

Əldən verdiyin keçdi. Gələcək də hələ gəlməyib (yersiz qəm yemə). İndi dur və iki yoxluq arasındakı fürsəti qənimət bil.

İşləmək, elm öyrənmək və mal-dövlət yığmaq üçün ən gözəl fürsət cavanlıq dövrüdür. İnsan həyatının ən üstün qülləsi də elə gənclik dövrüdür. Gəncin bu dövrdə eşqi, ümidi, şadlığı, fəaliyyət və yaradıcılıq, xəlqedicilik qüvvələri şalalə kimi çağlayır. Bir müddətdən sonra onun maddi və mənəvi qüdrəti azalır və möhkəmliyini əldən verir. Gözünün işığı zəifləyir, yaradıcılıq qüvvəsi azalır.

İmam Əli (ə) buyurur: *“İnsan gənclik və sağlamlığının qədrini onları itirəndən sonra bilir”*.

Əziz Peyğəmbərimiz (s) böyük səhabələrindən olan Əbuzərə belə tövsiyə edir: *“Qocalmamışdan əvvəl gəncliyin qədrini bil”*.

Böyük və müvəffəq insanlar heç vaxt keçmişlərinə təəssüflənməmiş və gələcəyin iztirabı onları münasib vaxtlarda işləməkdən saxlamamışdır.

Allah-taala insanda təbii ağıl yaratmışdır. İnsan yaşlandıqca ağılı da inkişaf edir. Bu təbii ağılın kənarında elm və təcrübənin nəticəsində başqa bir ağıl da əldə edə bilərik. Bu ikinci ağıl həqiqətdə təbii ağılın təkmilləşdiricisidir.

Uğurlu insanlar uşaqlıq, gənclik və bunlardan sonra ki dövrlərin fürsətlərindən gözəl istifadə etmişlər. Onlar fitrətdən qaynaqlanan ağıllarını xarici vasitələrlə kəsb etdikləri ağılları ilə bəsləmişlər. Bu iş üçün ən gözəl fürsət gənclik dövrüdür.

İslam Peyğəmbəri (s) buyurur: *“Fürsət yaz buludu kimi keçir. O əkinçi müvəffəqdir ki, ondan (buluddan) bəhrələnsin”*.

Ömrünün və vaxtının qiymətini bilənlər vaxtlarını boş yerə sərf etmirlər. Bəzi alimlər əsərlərinin bəzisini elə vaxtda yazırlar ki, camaatın çoxu həmin vaxtın tələf olmasına əhəmiyyət vermir. Məsələn, Doktor Marden Kud əsərlərindən birini bir xəstənin evindən başqa xəstənin evinə getdiyi müddət ərzində yazmışdır. Doktor Burni fransız və italyan dilini idarəyə gedib qayıdanda öyrənmişdir. Böyük ədib Müdərris Xiyabani özünün fars dilinin sinonimləri haqda yazdığı qiymətli əsərini səhər yeməyi yeyəndə yazmışdır. Mərhum Müdərris Xiyabani əsrimizin elm və ədəbiyyat sahəsində parlayan simalarından idi. O, İslam elmləri və ədəbiyyat sahələrində qiymətli əsərlər yazmışdır. Onun müəllifin üzərində çoxlu haqları vardır.

Napoleon “Orkula” döyüşündə iyirmi beş süvari ilə düşməyə qalib gəlir. O, düşmənin yorğunluğunu fürsət bilib, az bir dəstə ilə düşməni məğlub edir.

Bəziləri vaxtlarını elə tələf edirlər ki, elə bil ömürlərini düşmən kəsiliblər. Bugünkü əyləncələrin çoxu istirahət əvəzinə, vaxt qatildir.

Əlbəttə, yorğun hissələrin istirahət və əyləncəyə ehtiyacı var. Heç vaxt istirahəti vaxt tələf etmək saymaq olmaz. Çünki gəzinti, istirahət, gözəl mənzərələri müşahidə etmək və şadlıq məclisləri əsəbləri yorğunluqdan,

Necə uğur qazanmalı

ruhiyyəni solğunluqdan xilas edir və həyat çarxını yağlayır.

Amma hər bihudə, vaxt öldürən, ömrü tələf edən işi də istirahət və (səmərəli) əyləncə adlandırmaq olmaz.

Bugünkü gənclər istirahət üçün filmlərə, televizora, qəzet, jurnal və kitab oxumağa üz tuturlar. Amma onlar bilməlidirlər ki, hər film baxılası, hər kitab da oxunası deyil.

Kriminal və cinayət filmlərinin, eşq və seks romanlarının ağır ziyanları deyiləsi deyil. Bunlar gənclik qönçəsini açılmadan soldururlar.

* * *

On ikinci fəsil

Qətiyyət və Qərarlılıq

İnsanın üz cizgiləri onun iradə və qətiyyətidən xəbər verir. Qaliblik onun üzündən, rəftar və danışığından görünür.

Böyükklərin üz cizgiləri onların iradə və qətiyyətidən xəbər verir. Qaliblik onların qiyafə və rəftarından görünür.

İnsan başqa canlılar kimi iradə qüvvəsinə malikdir. Heyvanın iradəsinin yüyəni onun instinktinə bağlıdır. Amma insanın iradəsi onun ağılına tabe olmalıdır.

Biz bu fəsildə qətiyyət və qərarlılıqdan danışırıq. Bu o demək deyil ki, iradəmizin yüyənini həva-həvəsin əlinə verməli və heyvani instinktdə uyğun hərəkət etməliyik. Belə olan halda heyvan olacaq, uçurumun ağzında duracağıq.

Əksinə, məqsəd budur ki, bir iş haqda ətraflı fikirləşdikdən, ölçüb-biçdikdən və ağıl da bu işi bəyəndikdən sonra həmin işi tam qətiyyətlə təqib edək. Bilməliyik ki, iş nə qədər çətin olarsa, o qədər də möhkəm iradə tələb edilir. Müvəffəqiyyətin rəmzi insanın çətinliklərini möhkəm iradə ilə aradan qaldırmasıdır.

İradəli adamlara başqaları həmişə hörmət edir. Onlar həmişə başqalarının təcavüzündən amandadırlar. Amma

Necə uğur qazanmalı

zəif iradəli insanlar sui-istifadə edənlərin təcavüzünə məruz qalırlar.

Tərəddüd müvəffəqiyyətin bəlası və zəifliyin bariz nümunəsidir. Şübhə dahiliyə böyük zərbə vurur. Makedoniyalı İskəndər deyirdi: *“Mənim müvəffəqiyyətimin sir-lərindən biri də qətiyyət və qərarımı icra etməyimdir. Qərara aldıqdan sonra tərəddüddən uzaq olmuşam”*.

Dünyanın hərbi dahiləri olan Teymurləng, Napoleon və Nadir şah gec qərara gəlmişlər. Amma bir şeyi qərara aldıqdan sonra qərarlarından dönmürlər.

Qərarlı insan ona “hazır ol” komandası verilən əsgərə bənzəyir. O, hadisələrin pişvazına çıxır. Çətinliklər onu hədəfə çatmaqdan çəkindirmir. Hədəf yolunun acılıqları mümkünləri ona qeyri-mümkün kimi göstərmir. Höte deyir: *“İradəli insan dünyanı istədiyi kimi dəyişər”*.

İranın Kadissiyadakı ordu sərkərdəsi Rüstəm Fərruxzadə İslam ordusunun baş sərkərdəsindən bir nümayəndə istəyir. Səd Vəqqas Rəbi ibn Amiri göndərir.

O, Rüstəmin sarayına daxil olanda onu qızıl taxtın üstündə oturan görür. Onun sarayında gözəl xalçalar və qızılla toxunmuş mütəkkələr var idi.

Bu aldadıcı görüntü onun möhkəm iradəsini zərrə qədər azaltmır. O, Rüstəmin sarayına yaxınlaşanda atını çapdırıb elə bu cür də Rüstəmin xeyməsinə yaxınlaşır. Məmurilər onun bu halda gəlməsinin qarşısını almaq istəyirlər. O deyir: *“Siz bizdən nümayəndə istəmisiniz. Mən müsəlmanların nümayəndəsi kimi gəlmişəm. İstəmirsinizsə, qayıdım”*.

O, kamil vüqar və arxayınlıqla, kiçik addımlar ata-ata Rüstəmin taxtına yaxınlaşır. Xalçaları kənara çəkib yerdə oturur və deyir: *“Biz bu zinətlərə öyrəşməmişik”*.

Rüstəmin tərcüməçisi müsəlmanların nümayəndəsindən İslam ordusunun hücumunun səbəbini soruşur. O, belə cavab verir: “Allah-taala bizi göndərib ki, Allah bəndələrini zülm və zorakılıq altında yaşamaqdan xilas edək və onları İslama dəvət edək. Əgər dediyimizi qəbul etsələr, onlarla işimiz yoxdur. Qəbul etməsələr, onlarla döyüşürük. Öldürsək də, ölsək də, Cənnətə gedəcəyik”.

Bu səhra ərəbinin möhkəm iradəsi Rüstəmi təsirləndirir. O, deyir: “Bizə möhlət verin, böyüklərlə məsləhətləşək”.

İslam nümayəndəsi deyir: “Biz sizə üç gün möhlət verə bilərik. Bundan artıq doğru olmaz”.

Rüstəm deyir: “Görünür, sən ordunun komandirisən ki, bizimlə vaxt təyin edə bilərsən”.

Deyir: “Yox, mən müsəlmanlardan biriyəm. Müsəlmanlar bir bədənün üzvüdürlər. Əgər onlardan biri aman versə, başqalarının onun amanını qəbul etməsi lazımdır”.²⁰

İmam Əli (ə) ilə əhd sındıranlar arasında baş verən Cəməl müharibəsində İmam (ə) bayrağı oğlu Məhəmməd Hənəfiyyəyə verir. Həzrət onun iradəsini gücləndirmək üçün ona buyurur: *“Bəsranın ətraf dağları yerindən qopsa belə, sən yerindən tərpənmə. Dışlarını bir-birinə sıx, iradə və qətiyyətin daxilən coşsun. Başını Allah yolunda əmanət ver. İti əsgər gözlərinlə düşmənin hərəkətlərini bütün meydanda nəzarətdə saxla. Qəzabını bütün sıxıntılarda ud. İradənin qüdrəti və xüsusi qətiyyətlə hər şeyə göz yum. Bil! Son qələbə Allahındır.*

²⁰ Tarixul-kamil, İbn Əsir, c. 2, səh. 220

Necə uğur qazanmalı

Bizim vəzifəmiz budur ki, bizə göstərdiyi yoldan daxil olaq".²¹

Əmirəlmöminin Əli (ə) sərkərdələrindən birini (Malik Əştəri - Red.) Misirə göndərir. Həzrət Misir əhalisinə yazdığı məktubda həmin sərkərdəni belə vəsf edir: *"Ey Misir camaatı! Allah bəndələrindən birini sizə tərəf göndərirəm. O, qorxulu günlərdə yatmaz, dəhşətli anlarda düşməndən qorxmaz. O, pis əməl sahiblərinə qarşı yanar oddan da pisdır... O, Allahın kütləşməyən və zərbəsi boşa çıxmayan qılınclarındanır"*.²²

Həzrət Əlinin (ə) özü qətiyyət və güclü iradənin böyük təzahürüdür. Həzrət hakimlərdən birinə yazdığı məktubda belə buyurur: *"Allaha and olsun, əgər ərəblərin hamısı mənim ziddimə səfərbər olsalar, mən heç vaxt onlara arxa çəvmərəm"*.²³

Biz təbii sərvətlərdən, ağıl və zəkadan o vaxt bəhrələnmə bilərik ki, məğlubedilməz iradəyə sahib olaq. Çünki insan ancaq sarsılmaz iradə ilə bunlardan yetərinə faydalana bilər.

Özünəinam insanın aqlının rəhbərliyi, iradənin gücü və qətiyyətli qərarla bir işi təqib etməsi və özünü bu işi görməyə qadir bilib, iradəni süst edən təlqinlərdən ciddi şəkildə uzaq durmasıdır.

Səyyahlar, müsbət insanlar, elm və sənayenin baniləri "olmur" və "bacarmıram" sözlərini həyatlarının lüğətindən silən şəxslər olublar. Onlar hər şeyə aqlın rəhbərliyi ilə "olur" və "bacarıram" pəncərəsindən baxırlar. Zəif iradəli insanlar faydalı iş görməməklə yanaşı, baş-

²¹ Nəhcül-bəlağə, 10-cu xütbə

²² Nəhcül-bəlağə, 38-ci məktub

²³ Nəhcül-bəlağə, 45-ci məktub

qalarına da mane olurlar. Belələri öz batini qüvvələrini işin, inkişafın qarşısını almağa və maneə törətməyə sərf edirlər.

İradəni gücləndirən amillərdən biri işə və hədəfə eşq və şövqdür. İnsan ilk öncə çalışmalıdır ki, özündə işə məhəbbət yaratsın, yuxuda və oyaqlıqda hədəfdən başqa bir şey görməsin. İxtiyarsız olaraq fikri həmişə işə yönəlməlidir.

Misir ehramları, Kəsrinin sarayı, möhtəşəm binalar on və ya yüz cildlik kitablar məğlubedilməz iradənin məhsuludur.

İradəsiz insanlar böyük çay üzərində qərar tutan kağıza bənzəyir. Onlar özlərindən kiçik iradə belə nümayiş etdirə bilmirlər. İradəli insanlar isə mahir üzgüçülər kimi iradə və fiziki güc işığında suyu yararaq istədikləri yerə gedirlər.

Napoleon deyirdi: *“Olmur sözünü həyat lüğətindən və sözlükdən silmək lazımdır”*. O, olmur, bacarmıram, bilmirəm sözlərini eşidəndə ürəyi sıxılır və deyirdi: *“İstə olar”*.

Bu gün xəstəliklərin çoxunu iradənin güclənməsi yolu ilə müalicə edirlər. Problemlərin çoxu iradənin qüdrəti ilə həll olur. Hafiz demişkən:

*Leylinin evinin yolu xətlərlə doludur,
Addımın ilk şərtidir: Adam Məcnun olmalı.*

* * *

On üçüncü fəsil

Zəmanəni tanımaq

Zəmanəsini tanıyan şəxs gözlənilməz hücumlara məruz qalmaz.

Hər işdən qabaq zəmanənin tələblərini dəqiqliklə araşdırmalı, sonra isə şəraitə uyğun plan cızmalıyıq. Çünki şəraiti nəzərə almadan hərəkət etsək, bir çox əziyyətlərimiz gözlədiyimiz bəhrəni verməyəcək.

İmam Cəfər Sadiq (ə) bu haqda buyurur: *“Zəmanəsi ilə tanış olan şəxs heç vaxt gözlənilməz hücumlara məruz qalmaz”*.²⁴

Bu sözün bir dünya dəyəri var. Əgər müsəlmanlar və ya inkişaf etməmiş dövlətlər siyasətlərində bu həyatı prinsipə diqqət etsəydilər, heç vaxt başqa millətlərə məğlub olmazdılar. Problemlərin çoxu inkişaf etməmiş zəif dövlətlərin böyük dövlətlərdə baş verən köklü dəyişikliklərdən xəbərsizliyindən doğur.

İslam mədəniyyəti və müsəlmanların elm, sənaye və hərbi sahədəki inkişafı Qərbi Romada heç bir dəyişiklik yaratmadı. Onlar dünyanın dəyişikliyindən o qədər xəbərsiz idilər ki, İslam ordusu Konstantinopolu alanda Roma alimləri qondarma məsələ üzərində mübahisə edir-

²⁴ Tuhəful-uqul, səh. 356

Necə uğur qazanmalı

dilər. Həmin məsələ bu idi ki, görəsən, bir iynənin ucuna neçə mələk yerləşər?

Tarix təkrarlanır. Həmin tənəzzül müsəlmanlar tərəqqinin ən uca qülləsinə çatandan sonra onların başına gəldi. Şərq ölkələrinin rəhbərləri, xüsusi ilə müsəlman ölkələri bütün dünyada baş verən köklü dəyişikliklərdən tamamilə xəbərsiz idilər. Onlar artıq Avropa elm və sənayeni zəbt etdikdən sonra ayıldılar.

Osmanlı dövlətinin Avropa millətlərindən aldığı ardıcıl zərbələr bir an da olsun bu dövləti ayıltmadı. Hakimler qəflətdə idilər. Düşmənin fəzanı yaran təyyarələrini görəndə bir qrup heyrətlə səmaya baxırdı. Onlar güman etmirdilər ki, bu bəşər işi ola bilər. Təsəvvür edirdilər ki, bütün bunlar mələk və pərilərin işidir.

Miladın on doqquzuncu əsri sənaye və inkişaf əsri idi. Amma İran dövləti bu vaxt daxili çəkişmələr, qəbilə və xanlıq davasında idi. Hakimler o qədər dovşan yuxusuna getmişdilər ki, okeanın o tayından tamamilə xəbərsiz idilər. Məsələn, bu xəbəri eşitməyiniz pis olmazdı:

Fətəli şahın dövründə, Napoleon Hindistanı ələ keçirmək və bu dövləti İngiltərədən almaq istəyir. O, bu məqsədlə İranın diqqətini cəlb etmək üçün Qacar şahı məktub yazır. Şahın sarayında Napoleonun məktubunu tərcümə etmək üçün bir nəfər tapılmaz. Məktubu konsulluğa və yad əllərə verməkdən də bəzi məsləhətlərə görə çəkinirlər. Həmin məktubu İranın Bağdaddakı konsulluğuna göndərirlər. Oranın bəzi üzvləri fransız dilini bilirdilər.

Belə yuxulu millət heç vaxt öz siyasi, iqtisadi və mədəni müstəqilliyini qoruya bilməz. O, həmişə başqa millətlərə möhtac olmalıdır.

Böyük Papa dövlətinin uzunmüddətli hakimiyyəti, nəhayət, sona çatır. Papa dövləti özünün dünyəvi qüd-

rətini qorumaq üçün “inkivizisya” təşkilatını yaradır. Amma böyük səhvə yol verir. Onlar camaatın arasında papaların puç fikirlərini məhv etmək istəyən köklü dəyişikliklərdən xəbərsiz idilər. Təsəvvür edirdilər ki, əziyyət, öldürmək və zülm etmək bu selin qarşısını ala bilər. Amma bu fikir onun zamanənin dəyişikliyindən xəbərsiz olmasını göstərirdi. Əgər ömrünün axırlarında yeni plan cızmasaydı və özünü zamanə ilə uyğunlaşdırmısaydı, hazırda məsihi dinindən dünyada əsər - əlamət qalmazdı.

O, yuxulu gözlərini ovuşdurub, yolunu dəyişərək orta məktəb, institut təsis etməklə, ictimai və elmi xidmətləri ilə mövqeyini bir daha bərpa edir.

On doqquzuncu əsrdə Əmir Kəbir Avropadakı dəyişikliklərdən xəbərdar olur. Dövrünün şərtlərini anlayır. Dərk edir ki, artıq qılınc, ox və kamanla müharibə dövrü başa çatıb və sənaye istehsal üslubunu dəyişib.

O, dəqiq araşdırmalar və dünyagörüşü ilə dərk edir ki, geridə qalmış dövlətlərin bədbəxtçilik səbəblərindən biri onları Avropanın bazarına çevirən Avropa iqtisadiyyatına bağlılıq olmuşdur. Avropa istehsalçı, bunlar isə istehlakçılardır. O, həm də dərk edir ki, bu bağlılıq və ya daha gözəl desək, bu biçarəlik İran sənayesinin və potensialının tamamilə məhvində səbəb olmuşdur. Ona görə də 1849-cu ildə “Darülfünun” (Universitet) tikdirməyə başlayır. 1850-ci ildə onun şərq binasının tikintisini başa çatdırır.

O, özünün etibarlı adamlarını Vyena göndərdi ki, bir nəfər quru qoşunlar müəllimi, bir nəfər topçu, bir həndəsə müəllimi, bir mədənsünas, iki mədənci, bir həkim və cərrah, bir dərman mütəxəssisi illik dörd min түмән əməkhaqqı ilə beş, ya altı il müddətinə işləmək üçün İrana dəvət etsinlər.

Əmir sənayenin inkişafı məqsədi ilə sərmayəçilərə kifayət qədər vəsait verir. O, Sari şəhərində şəkər fabriki, Tehranda toxuculuq və bez istehsalı fabriki, Kaşanda ipək fabriki, İsfahan və Tehranda samavar və faytonduzaltma zavodları təsis edir. İsfahan və Kaşan toxucularına çoxlu yardımlar edir. Alimləri müxtəlif sahələrdə yeni kəşflər və ixtiralar etməyə təşviq edir. İranın milli məhsullarından Tehranın Ərk qəsəbəsində sərgilər təşkil edir.

Təəssüflər olsun ki, millətin bu yanar məşəlini söndürmək üçün xain dəstələr fəaliyyətə başlayırlar. 1851-ci ildə Qacarın cəlladları “Darülfünün”un ilk açılışında Əmir Kəbiri öldürürlər.

İranda şose yolları salınanda at, ulaq və kəcavə öz fəaliyyətini itirdi. Bu vaxt kəcavə sürənlər nalə edərək, hakimiyyətdən istəyirlər ki, maşın sürücülərinə sürücülük icazəsi verməsin. Bu fikirlər dünyadakı dəyişikliklərdən xəbərsizliyin məhsulu idi.

Çox vaxt bizim tacirlərimizin işlərini bugünkü dünya bəyənmir. Həqiqətdə onlar dəyişiklik və təkamüllə mübarizə aparırlar. Nəticədə isə qəti məğlubiyyətlə üzləşirlər.

Burada biz böyüklərimizin qiymətli sözlərindən birini başa düşürük: *“Zəmanə ilə döyüşməyin, yoxsa sizinlə döyüşərlər”*.

Müvəffəq insan zamanın nəbzini tutan və düşməni tərəqqi vasitəsi bilən şəxsdir. Alimlər düşməni insanın müvəffəqiyyət vasitəsi bilirlər. Çünki düşmən bizim eylərimizi qələm və dillə əks etdirən ən gözəl güzgüdür. Düşmən qürurumuzu azaldır. Bəzən də gizli istedadlarımızın üzə çıxmasına kömək edir.

Şərq və qərbin inkişafı rəqabətlərin məhsuludur. Rəqabət olmasa, istedadlar çiçəklənməz.

* * *

On dördüncü fəsil

Məğlubiyyətlərdən təcrübə toplamaq

*“O qədər məğlub
oldum ki, məğlub etməyin
yolunu öyrəndim”. Napoleon*

Müvəffəqiyyətin rəmzlərindən biri də məğlubiyyətdən qorxmamaqdır. Məğlubiyyət naqislik və səhvləri açıq-aydın göstərən güzgüdür. Böyük şəxsiyyətlər məğlubiyyəti qələbənin körpüsü bilir və gələcəkdə onun səbəblərini təkrar etməməyə çalışırlar. Həqiqətdə onlar məğlubiyyəti məğlubiyyət saymırlar. Onların qorxuları ruhi sınaq, məğlubolmadır.

Tarix səhifələri bir çox qələbələrin məğlubiyyətdən sonra baş verdiyini göstərir. Çünki məğlub olanlar yeni ruhiyyətə və möhkəm iradə ilə yenidən meydana daxil olur, beləliklə də, özlərini qələbə astanasına gətirib çıxarırlar.

Ümidvar məğlub olanlar məğlub olanda özlərini itirmir və yığıla-dura yollarına davam edərək, axırda məqsədə çatırlar.

Ühüd döyüşündə (həzrət Peyğəmbərə) itaətsizlik üzündən İslam ordusu böyük məğlubiyyətlə üzləşir. Amma bu

Necə uğur qazanmalı

məğlubiyyət o qədər ibrətamiz olur ki, ondan sonra müsəlmanlara çoxlu fəthlər nəşib olur.

Napoleon deyir: *“O qədər məğlub oldum ki, məğlub etməyin yolunu öyrəndim”*.

Bəziləri deyir: *“Məğlubiyyət zəiflər üçün öldürücü zəhər, güclü ruhlar üçün isə qələbə pillələridir”*.

Müqəddəs İslam dinində məğlubiyyətdən yaranan ümitsizlik böyük günah sayılmışdır və həmişə deyilmişdir: “Hər qaranlıq gecənin bir işıqlı səhəri var”. Həmçinin deyilmişdir: “Murada yetirəcəyi gözlənilməyən işdə kifayət qədər murad var”. *“Ümitsiz görünən işdə yetərinə ümid var”*.

* * *

On besinci fəsil

Şücaət və Cəsarət

Həyatın hər anında əziyyət və narahatlıq olur. Hər islahat və dəyişiklik əziyyət və zəhmətlə əmələ gəlir. Amma bütün problemlərə cəsarət və şücaətlə qalib gəlmək olar.

Şücaət və cəsarət mərdlik əlaməti, işlərin çoxunun qələbə körpüsü sayılır. İctimai, fikri inqilab və islahatlar da cəsarət və şücaətsiz baş vermir. Qorxaq insanlar yolunmuş toyuqlar kimi bir guşəyə çəkilir, camaatın və ya düşmənin qorxusundan əlini ağdan-qaraya vurmurlar. Onlar heç vaxt dəyişiklik və təsir mənşəyi ola bilmirlər. Onların ən çox hünəri olsa-olsa, mövcud vəziyyəti qorumaq ola bilər.

Şücaətli insanlar hədəfin dəyərini nəzərə alaraq, hər-tərəfli fikirləşdikdən, işin xeyir-zıyanını ölçüb-biçdikdən sonra cəsarətlə işə girişirlər. Bununla da dəlicəsinə görülən işlər şücaətli və cəsarətli işlərdən ayrılır. Dəlisov insanlar fikirləşmədən iş görür və həmin işin xeyir-zıyanını nəzərə almırlar. Planları olsa da, bu ağıllılar yanında keçərli olmur. Onlar qol gücünə, malik olduqları qüdrətə arxalanaraq yanılırlar.

İndi yuxarıdakı tərfi bu tarixi hadisə ilə daha da aydınlaşdırırıq:

Əziz Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra Yəmənə Müseyləmə adlı şəxs peyğəmbərlik iddiası edir. İslam qoşunu onu məhv etmək üçün Yəmənə yollanır. Müseyləmənin qoşunu darmadağın edilir. Amma o, bir qrup dostları ilə bir qalanın arasındakı böyük bağda gizlənir. Qalanın içində yaşayış üçün bir neçə aylıq lazımı ehtiyat var idi. Müsəlmanlar bir neçə gün qalanın ətrafında qalırlar. Amma bir iş görə bilmirlər. Əbu Dücacənin rəhbərliyi ilə hərbi şura təşkil edilir. İlk növbədə hədəfin əhəmiyyəti araşdırılır. Onlar deyirlər: Əgər Müseyləmə həbs olunmasa, mühasirədən sonra yenə bir qrup insanı aldadaraq, zəlalətə sürükləyəcək. Nəticədə, çoxlu zərərlər yaranacaq. Elə isə onun tutulmasına görə bir neçə nəfərin ölməyi önəm kəsb etmir.

Sonra onun həbsinin planı haqda danışılır. Əbu Dücacə deyir: “On nəfər könüllü istəyirəm ki, canını bu hədəf uğrunda fəda etsin”. Dərhal on nəfər hazır olduqlarını bildirirlər. Sonra Əbu Dücacə deyir: “On nəfərin hər biri mən də onlarla olmaq şərti ilə qalxanın üstündə otururuq. Əsgərlər nizələri ilə qalxanı əlimiz qalanın üstünə çatana qədər qaldırırlar. On nəfər qalanın üstünə çıxdıqdan sonra bir-bir kəndirlə bağa daxil olurlar. Əvvəl kəndiri mən atıb, bağa daxil olacağam və bir az gedəcəyəm. Mən öldürülsəm, ikinci əsgər gəlsin. O da bir az irəli gedəcək. Əgər onun da aqibəti mənimki kimi olsa, üçüncüsü bağa daxil olacaq. Nəhayət, əsgərlərin fədakarlığı nəticəsində axırıncı əsgər özünü bağın qapısına çatdırıb, qapını İslam əsgərlərinin üzünə açacaq”.

Təsadüfən bu planı gerçəkləşdirən Əbu Dücacənin özü olur və şəxsən özü kəndirlə bağa daxil olur. Kiçik bir döyüşdən sonra bağın qapısını İslam əsgərlərinin

üzünə ağır və sonuncu fəsad yuvası Müseyləməni həbs edib öldürməklə məhv edir.

* * *

İspaniyanın işğalında Afrika müsəlmanlarının baş sərkərdəsi Musa ibn Nəsir Avropanı ələ keçirmək fikrinə düşür. O, qulamı Tariq ibn Ziyadı İspaniyaya kəşfiyyata göndərir. Tariq əmr edilən yerə çatıb, düşmənin ruhiyyəsinə araşdırdıqdan sonra hücumu keçmək üçün şəraitin əlverişli olduğu qənaətinə gəlir. O, fikirləşir ki, əgər şəraiti komandirə xəbər verib, əmri gözləsə, düşmən duyuq düşə bilər. Ona görə də dənizi keçdikdən sonra bütün gəmiləri yandırır. Gəmilərdən atəş şölələri qalxdıqda bəziləri ona etiraz edib deyirlər: “Sən gəmiləri yandırmaqla bizi bədbəxt etdin və əllərimizi evlərimizdən kəsdin”.

Tariq deyir: “Müsəlman quş deyil ki, xüsusi yuvası olsun”.

Sonra indi Cəbəluttariq adlanan dağın ətəyində dənizin coşan və qəzəbli dalğaları qarşısında orduya ələ bir atəşli xütbə oxuyur ki, dalğaların gurultusunu eşitmirlər. O belə deyir: “Ey camaat, indi təlatümlü dəniz arxanızda, düşmən ordusu isə qarşınızdadır. Düşmənlərinizin silah və azuqə ilə dolu anbarları var. Sizdə isə öz güclü pəncələrinizlə düşməndən alacağınız azuqədən başqa heç bir azuqəniz, belinizə bağladığınız qılıncdan başqa isə heç bir silahınız yoxdur”.

Tariqin bu çıxışı əsgərlərdə qeyrəti ələ yüksəldir ki, onlar ixtiyarsız olaraq tam şücaətlə, az zamanda düşməninə diz çökdürərək İspaniyanı fəth edirlər.

İndi isə Məsihi dininin islahatçısı Martin Luterin cəsərinə diqqət edin:

Kilsə böyüklərinin qorxusu nəfəsləri sinələrdə həbs etmişdi. Heç kimin Papa və tərəfdarlarının əməllərinə kiçik bir etiraz etməyə haqqı yox idi. Luter 1510-cu ildə Romaya gedir. Oranın ruhanilərinin dini qanunların icrasında laqeyd olduğunu görür. Bu hadisə onun islahat iradəsini daha da möhkəmləndirir. Nəhayət, 1517-ci ildə Kilsəyə elan vurub, elanda camaatla bölüşəsi bir sıra fikirləri olduğunu bildirir. Martin Luter keşişlərin camaatın günahlarının bağışlanması iddiasını bərk tənqid edərək, bu fikri onların ruhaniyyətdən bir növ sui-istifadələri kimi qələmə verir. Onun tənqidi kilsə böyüklərinin ona qarşı ədavətini artırır və onlar Luterdən bu fikirlərdən əl çəkməyi tələb edirlər. O, onlara fikir verməyib, bütün məclis və mərasimlərdə öz fikirlərini camaata çatdırır. Vatikan əlacsız qalıb, onun küfr hökmünü verir. O, Papanın fərmanını camaatın gözü qarşısında yandıraraq, üçüncü Fredrixin yanına qaçıb işini davam etdirir.

Luter öz cəsarəti ilə Məsihiyyətin rüsvayçılığına səbəb olan bəzi əlavələri ayıraraq, ilk fırqə sayılan Protestant fırqəsini yaradır.²⁵

Qeyd olunan misallar ictimai işlərdə göstərilən şücaətə aiddir. Amma siz tarixdə fərdi şücaətə aid çoxlu misallara da rast gələ bilərsiniz.

Müvəffəqiyyət fikrində olan hər şəxs bilməlidir ki, ticarətdə, kənd təsərrüfatı işlərində, siyasi və elmi işlərdə cəsarətsiz heç nəyə yetişmək olmaz.

Cəsarətsiz insanlar həmişə öz hazırkı vəziyyətlərini qorumaq üçün çabalayıb və heç vaxt həyatında, işində islahat aparmaq, irəliləyiş etmək fikrində olmurlar. Hə-

²⁵ Həvadese-bozorge-tarix, səh. 82

yatlarında əlverişli fürsət yaransa, heç vaxt ondan istifadə etmərlər.

Cəsarətli insanların həyatında dəyişiklik imkanı olsa, çətinlik və problemlərə dözərək, həmin imkandan istifadə edirlər.

Hər islahat və dəyişiklikdə əzab-əziyyət olduğunu və həyatın hər əlverişli hadisəsində narahatlığın gizləndiyini bilməliyik. Bətn dünyasından başqa bir dünyaya keçərək, özünə yeni həyat qurmaq istəyən bir uşaq müvəqqəti dünyaya gəlmə çətinliklərinə dözməlidir ki, gəniş dünyada öz gözəl həyatını qarşılasın.

Şücaətli insanlar bütün müsibətləri gülərüzlə qarşıyırlar. Şücaətsizlər isə hazırkı vəziyyətlərindən, işlərindən narazı olsalar da, cəsarətsizliyə görə islahat çətinlikləri onları başqa yolu seçməkdən saxlayır, daim narahat həyat keçirirlər.

* * *

On altıncı fəsil

Fədakarlıq və Candan keçmək

*Candan, bədəndən dəyərli
olan mənəvi hədəfinə görə fədakarlıq
edən və canından keçən şəxs müvəffəqdir.*

Ağıllı insanların fikrincə, candan, mənəbdən və məqamdan daha dəyərli olan mənəvi hədəflərdə müvəffəqiyyət hədəfinə görə həyatından və xəyali maddi mənsəblərdən keçən insana məxsusdur. Yəni hədəfi can və cismi üçün, yaxud maddi məqam və mənəbini artırmaq üçün istəyirsə, bu yolda həyatından və ictimai mənəbdən əl çəkmək kimi fədakarlıq divanəlik sayılır. Amma hədəfi canından çox sevirsə, bu halda candan, maldan, övladdan, qohumlardan və maddi heysiyyətdən keçmək müvəffəqiyyət rəmzi sayılır.

Dünyaya maddi eynəklə baxan və hər şeyi maddiyyatda görən insanlar heç vaxt ilahi peyğəmbər və imamların, böyük şəxsiyyətlərin, xalqı sevən siyasətçilərin, mənəvi dəyərləri olanların və fəlsəfi məktəblərin fədakarlığını düzgün şəkildə təfsir edə bilməzlər. Onlar belə şəxsləri xurafatçı adlandırır, dünyaya maddi gözlə baxaraq belə fədakarlıqları dəlilik hesab edirlər.

Hədəf və məqsədin dəyərini maddiyyatdan üstün bilən rahatlığını hədəfinə çatmasında görür. O, gülərlə özünü qorxulu hadisələrin qucağına atır.

Həzrət Məsih (ə) çox çətinliklərlə, yəhudilərin lənəti və küfr etməsi ilə qarşılaşır. Amma bunlar müqəddəs hədəfə görə olduğundan İsa (ə) hədəfini canından üstün bilir.

Qüreyş terroristləri həzrət Peyğəmbəri (s) öldürmək istədikləri gecə İmam Əli (ə) onun yatağında yatmasaydı, onlar Peyğəmbəri (s) öldürəcəkdilər. Həzrət Əlinin (ə) bu işi əziz Peyğəmbərə (s) və tövhid dininin inkişafına olan məhəbbətinə görə idi.

Şəhidlər sərvəri və azadların rəhbəri İmam Hüseyn (ə), həmçinin onun vəfalı səhabələri Kərbəla torpağını hədəflərinə olan eşqlərinə görə qanları ilə suvardılar. Çünki İmamın (ə) fikrincə, şərəfli ölüm zəlilcəsinə yaşamaqdan üstün idi. Həzrətin ideyası bu idi: *“Qanlı ölüm şərfətsiz həyatdan üstündür”*.

Nəhrəvan döyüşündə bir gəncin düşmənin oxlarına tuş gələcəyini bildiyi halda, Quranı İmam Əlinin (ə) əlindən alıb, düşməyə tərəf irəliləyərək onları Qurana dəvət etməsi, onun mənəviyyata olan şiddətli eşqinə və haqqın batıl qalib gələcəyinə inandığına görə idi.

Kolumbun Amerikanı kəşf etməsi ondakı fədakarlığa görə idi. O, mahir və dözümlü dəniz səyyahı idi. Kolumb 14 yaşında Meditrane dənizinə dəfələrlə səfər etmişdi. Kolumb 1442-ci il avqustun üçü “Santa”, “Mariya” və “Nina” adlı üç gəmi ilə dənizdə səyahətə çıxır. Çoxlu çətinliklərə dözərək, qorxulu tufanları yərərək, gəmiçilərin xəstəliyinə, şikayətinə baxmayaraq, nəhayət, 12 oktyabrda xilasedici torpağa çatdı.²⁶

²⁶ Həvadese-bozorge-tarix, səh. 78

1909-cu ilin aprelində kapitan Pyeri fədakarlıq edərək, Şimal qütbünə gedir. Amerikalı səyyah beş nəfərlə birlikdə dəhşətli əziyyətlərə dözərək məqsədinə nail olur. Kapitan hesablayaraq, qütbün dəqiq yerini təyin edəndən sonra bir gün yarım istirahət edir. Onun ayağının birinin dörd barmağı soyuqdan donur. Onları kəsirlər. Qayıtdıqdan sonra isə o biri ayağının beş barmağı kəsilir.²⁷

* * *

²⁷ Həvadese-bozorge-tarix, səh. 238

On yeddinci fəsil

Problem və Çətinliklər

*Əzab-əziyyət insanın zəhnini itiləşdirir.
Hadisələr tufanı insanın ruhiyyəsini gücləndirir.*

Həyatın coşqun dənizi həmişə tufanlar və nəhəng dalğalarla birgədir. Hadisələrin ağır dalğaları böyük şəxsiyyətlərin həyat yolunda inkişafa maneə törədir. Müvəffəqiyyətli insan ağıl və zəka gəmisini ilə hadisələrin sınağını yaran, elmlə, bəsitətlə problemlərlə mübarizə aparan şəxsdir. Bu, əvvəlki fəsillərdə (dördüncü fəsildə - Red.) haqqında danışdığımız müqavimətdir.

Mühüm cəhət bundadır ki, problemlər müvəffəqiyyət amillərindəndir. Bəziləri bunu müəyyən qədər həzm edə bilmir. Amma diqqət etsələr, görərlər ki, atəş dəmiri möhkəmləndirdiyi kimi, problemlər və çətinliklər də həyatda insan aqlını püxtələşdirir, ona həyat dərsi verir.

Güclü insanlar əzab-əziyyət beşiyində bəslənənlərdir. Onlar müsibətlər tufanı qarşısında dözürlər. Amma əzizlənmə və naz-nemət beşiyində bəslənənlər soyuq bir nəsim əsməsi ilə solur, möhkəm küləklə yerlərindən qopurlar.

İmam Əli (ə) güclü cismi, əzəmətli ruhu və hadisələr qarşısında sınınaması ilə tanınır. O, buyurur: *“Əgər mən-dən soruşsalar ki, sənin gücün və ruhi qüdrətin hara-dandır? Bir halda ki, hər gün arpa çörəyi, duz və sirkə*

Necə uğur qazanmalı

*yeyirsiniz? Mən onlara belə cavab verərəm: Səhrada bitən ağaclar qayalıqlarda və isti günəş altında böyüməsinə baxmayaraq, suyun kənarında bitən bitkilərdən daha möhkəm və davamlıdırlar. Çayın yanındakı ağaclar nemət içində və bağban nəvəsi ilə böyüyürlər. Çətinlik görməyiblər. Amma çöl ağacları çətinliklər qoynunda böyüyürlər, məşəqqətlər övladlarıdır. Onların tərbiyəçisi yandırıcı küləklər, qızmar günəş, susuzluq və quraqlıqdır”.*²⁸

Dağlarda yaşayan millətlər şəhər və rayonlarda yaşayanlardan daha güclü olurlar. Baxmayaraq ki, birinci dəstə lazımi həyat şəraitinə malik deyil, amma ikinci dəstədən istiyə və soyuğa daha çox dözümlü olurlar.

İnsan müsibətlərin işığında öz zəhnini işlədir və yaradıcılıq xəritəsini ələ alır.

Həqiqətdə problemlər insanı çətinlikdən çıxmağa təhrik və təşviq edir. Problemlər tərəqqi nərdivanına təhrik edən amillərdir. Elmi şəxsiyyətlər ömür boyu çətinlik və problemlərlə qarşımışlar.

Buna görə də Napoleon deyirmiş: *“Bəlalər, sıxıntılar insanın ağılını gücləndirir”.*

Övladlarını çətinliyə düşməyə qoymayan valideynlər çox böyük səhv edərək onları yaltaq və ərköyün böyüdürlər. Belə uşaqlar hadisələr tufanında çayın kənarında bitən söyüd ağacı kimi hər əsən küləklə tərpənir və arpa kolu kimi o tərəf-bu tərəfə uçurlar.

Əziyyət çəkən insanlar isə qaya və dağlar kimi möhkəm olurlar. Heç bir amil onları parçalaya bilməz. Sellər həmişə yumşaq yerlərə təsir göstərir. Amma möhkəm yerlərə mənfi təsir göstərə bilmirlər. Hadisələr seli möhkəm və güclü insanlara təsir etmir, amma zəifləri məhv edir.

²⁸ Nəhcül-bəlağə, 45-ci məktub

Çətinliklər hər insan üçün həyatın praktiki qənimətidir və gələcəkdə onun inkişafına, tərəqqisinə vasitə olur. Problemlərdən ələ gətirdiyi çoxlu təcrübələr nəticəsində çətinlikləri daim öz xeyrinə tamamlayır. Sıxıntılar dağını ayaqladığından, problemlər onun inkişafına mane olmadıqından əziyyətlər, çətinliklər dolu kimi yağarkən onlara qucaq açır və üzlərinə gülür.

Nitşə deyir: *“Səni çox sevdiyim üçün sənə azab-əziyyət və məğlubiyyət arzulayıram. Səni sevdiyim üçün sənə rəhm etmirəm. Bilirsən niyə? Çünki sənin gizli güclərinin oyanmasını arzulayıram. Sən bu yolla çətinliklərdə müsəlləh ruhla möhkəm duracaqsan”*.

Desək ki, övladın müvəffəqiyyəti əziyyət və məşəq-qətdədir, əbəs söz deməmişik. Polad yanar, bərkiyər, bıçaq belə itiləşər.

Çətinliklər və problemlər şəxsiyyət yetişdirəndir. Çünki problemlər insan zehninin problemlərin həlli istiqamətində fəaliyyətinə səbəb olur. Alimlərin fikrincə, oyunlar uşaqların zehninin güclənməsinə səbəb olur. Çünki uşaq oyunda bir sıra problemlərlə üzləşir və onları fikirləşməklə aradan qaldırır. Əgər problem qarşıya çıxmasa, çox istedadlar gizli qalar. Çətinliklər ciddi müəllimdir, amma meyvələri şirindir.

Materialistlər soruşurlar: Nəyə görə mehriban Allah bəşəri bəlalər içində yaradıb? Bu bəlalərin fəlsəfəsi nədir? Müsibət və bəlalər inanlı insanların inandığı Allahın adilliyi, rəhim və mehriban olması ilə necə uyğun gəlir?

Onlar bir məsələni unudublar ki, bütün bu bəlalər və bədbəxt hadisələrin yaradılış aləmi üçün faydalı olmasından əlavə, insan psixologiyasına da xeyiri var. O xeyir ilk növbədə bundan ibarətdir ki, insan problemlə üzləşmədikcə, rahatlığın qədrini bilmir. Onun ikinci xeyiri

Necə uğur qazanmalı

isə cəmiyyəti bürümüş zülmün qarşısını almaqdır. Belə balaların olması zəruridir. Hər şeyə həris olan bəşər övladı bir xətər və “oyan” zənginə ciddi möhtacdır ki, bir sıra pislik və zülmələrindən əl çəksin. Əgər məğrur insan hər şeyi istədiyi kimi görsə, heç kəs üçün yaşam hüququ tanımayacaq. Buna görə də bu balalar qəlblərin pəsinə yuyur və onlara səfa və məhəbbət bəxş edir.

Biz heç vaxt çətinlik olmadan böyük hədəflərə çatacağımızı düşünməməliyik. İxtiraçıların bir çoxu problemlərə, çətinliklərə və imkansızlıqlara rəğmən, böyük müvəffəqiyyətlər əldə ediblər. Məsələn: Ferqison kiçik bıçaqla bir taxta saat düzəldir. Nyuton bir mikroskop və bir parça kağızla işığı parçaladı və “rənglər prinsipi”ni kəşf etdi.

Vistonun emalatxanasını araşdırdıqda gördülər ki, orada yalnız bir neçə şüşə parçası, saat, bir neçə vərəq və kiçik bir termometr var.

Ferqison gecələr şəhərdən çıxıb, arxası üstə uzanır və bir təsbehlə ulduzların arasında olan məsafəni ölçürdü.

Məşhur münəccim Vetnehus günəş və ay tutulmasını xış dəstəyinin üzərində hesablayırdı.

Çətinliklər insanda mərdlik xüsusiyyətini aşılır. Dünya həyatında bütün maddi və mənəvi yüksəkliklər bir sıra problemlərin əsiridir, onlara qalib gəlməliyik.

Həyatda həmişə qalib olan və problemlərlə üzləşməyən insanların qələbəsinin davamlılığına ümid çox azdır. Həyatını bəzən qalib, bəzən də məğlub olaraq başlayan gəncin müvəffəqiyyətinə isə ümid daha çoxdur. Çünki o, həyatın əvvəlindən problemlərlə mübarizə yolunu öyrənmişdir.

* * *

On səkkizinci fəsil

Həqiqətləri olduğu kimi tanımaq

*Həqiqətləri olduğu kimi
tanınmalıyıq ki, onları öz xeyrimizə
tamamlanacaq şəkildə təfsir etməyək.*

Hər şəxs həqiqətləri olduğu kimi tanımağa çalışmalıdır. İnsan, gərək, bacardığı qədər həqiqətləri görən eynək taxsın və hadisələrə nə az və nə də çox - olduğu kimi baxsın.

İctimai dələduzlar vicdanlarını qane etmək üçün həmişə hadisələri öz xeyirlərinə yozurlar. Onlar özlərini elə aldadırlar ki, onların dərk etdiklərinin həqiqətin özü olduğuna doğrudan inanırlar. Bu cür dərk etmə bir növ vicdanı aldatmaq və qəlbi kor etməkdir.

1945-ci ilin avqust ayının altısı Yaponiyanın Xerosima şəhərinə dünyada ilk atom bombası atıldı. Bu hadisə Yaponiyanın bu kiçik şəhərinin adının tarixdə əbədləşməsinə səbəb oldu. Həmin gün bu ölkənin yüz əlli min sakini həlak oldu. Hadisədən üç gün sonra isə Nakasaki şəhərinə bomba atıldı. Yaponlar bir həftə sükutdan sonra təslim oldular. Minlərlə günahsız uşaq, kişi və qadınların öldürülməsi bütün dünyada bəşəriyyət tarixində misli görünməyən bu vəhşi əmələ qarşı nifrət oyatdı. Bu pənahsız şəhərlərin bombardman edilməsinə Amerikanın prezidenti Trumen göstəriş vermişdi.

Necə uğur qazanmalı

Hadisədən sonra Trumen vicdanın mühakiməsinə, sülhsevərlərin və hümanist insanların məzəmmətinə tuş gəlir. Dünyanın ona qarşı nifrəti onun dünyadakı siyasi mövqeyini sarsıtdı və dünya xalqlarının arasında Trumen qatil kimi tanındı.

İndi gəlin görək, cənab Trumen bu hadisəni necə dəyərləndirir, öz vicdanını necə aldadır və dünya xalqları üçün əfi zəhərindən acı olan bu hadisəni özünün və dünya xalqlarının xeyrinə necə təfsir edir?

O deyir: “Mən bu tarixi əmri yüzlərlə Amerika əsgərini, gəmi kapitanını və pilotunu xilas etmək üçün vermişəm. Əgər bu bombalar olmasaydı, Amerika qüvvələri möhkəmcəsinə qorunan Yaponiya sahillərinə hücum etməli olacaqdı. Onda biz yaponların güclü müqaviməti nəticəsində çoxlu tələfat verəcəkdik”.²⁹

Hər insan öz təbii ağılı və zəkası ilə dərk edir ki, cənab Trumen bu keçərsiz dəlillərlə özünü aldadır və həqiqətləri olduğu kimi dərk etmək istəmir. O, təsəvvür edirdi ki, bu səhvdən sonra qəlblərdə yenə də öz sevgisini qoruyub saxlayacaq. Amma çox keçmir, bu xəbərsizliyin zərərini görür. Dünyanın azadlıqsevər insanların etirazı onu siyasət səhnəsindən uzaqlaşdırır və bu ləkə əbədi olaraq onun üzərində qalır.

Tacirlər, siyasətçilər və digər sahələrin adamları yalnız həyatın müxtəlif sahələrində özlərinə uyğun hadisələrə həqiqi nəzərlə baxaraq müvəffəq ola bilirlər. Tacir, gərək, müştərinin onun malına etdiyi etirazı diqqətlə dinləsin və düzgün tədbirlə öz vəziyyətini dəyişsin. Bir siyasətçi camaatın etirazlarını dəqiq araşdırmadan onu qərəzli etiraz aksiyası adlandırmamalıdır, onları ixtişaşçı

²⁹ Həvadese-bozorge-tarix, səh. 294

və bu kimi adlarla məhv etməməlidir. Bilməlidir ki, həqiqəti görmək dövlətin möhkəmliyinin birinci şərtidir.

İnkişaf etmək istəyən tələbə müəllimin tənqidini qəbul edir, müəllimin ona az qiymət verməsini qərəzli hərəkət kimi dəyərləndirmir, əksinə, təhsilinin üslubunu dəyişir.

Həzrət Peyğəmbər (s) kafirlərlə müharibə etməzdən əvvəl düşmənin hərbi qüdrətini dəqiq araşdırırdı. Döyüşdən əvvəl düşmən haqda məlumat toplayır və düşmənin qüdrətini heçə saymırdı. Heç vaxt özünü və zabitləri aldatmır, düşməni bir hücumla məhv edəcəyik demirdi.

Bədr döyüşündə kəşfiyyat qrupu Bədr quyusunun başında düşmən əsgərlərindən birini tutub, Peyğəmbərin (s) hüzuruna gətirirlər. Düşmənin sayı məlum olmadığından Peyğəmbər (s) ondan soruşur: “Qüreyş bir gündə neçə dəvə kəsir?” O deyir: “Bəzən doqquz, bəzən də on”. Həzrət Peyğəmbər (s) buyurur: “Düşmənin sayı doqquz yüzlə min nəfər arasındadır. Adətən, bir dəvə yüz nəfərin yeməyidir”.

Ərəblərlə İsrailin 1967-ci il 6 iyundakı döyüşü ərəblərin məğlubiyyəti ilə başa çatdı. Onların məğlubiyyət səbəblərindən biri də (etirafı acı olduğu üçün bu haqda az danışılır) ərəblərin düşmənin silahlı qüvvələrinin mövqeyini, onların hansı istiqamətdə hücum edəcəyini araşdırmaması, qəhrəmanlıq nəğmələri ilə kifayətlənməsi idi. Əgər onlar düzgün baxışla işə başlasaydılar, başəriyyət tarixində misli görünməyən və bir milyard müsəlmanın heysiyyəti ilə bağlı olan məğlubiyyətə düşər olmazdılar.

Həqiqətən, şəkk yəqinin pilləsidir. Əgər insan tərəddüd etməsə, heç vaxt araşdırma aparmaz.

Necə uğur qazanmalı

Etiraz və tənqid də təkamülün müqəddiməsidir. Müvəffəq insan tənqidlərə qulaq asan və qərəzsiz tənqidləri araşdıran şəxsdir. Çünki onların fikir güzgüsündə eyblər və nöqsanlar dəqiqliklə əks olunur.

Biz İmam Sadiqin (ə) buyuruğunu unutmamalıyıq: *“Qardaşlarımdan arasında mənə eyb və nöqsanlarımı hədiyyə edənə daha çox sevirəm”*.

Bugünkü dövrümüzdə tənqid həyatın əsası sayılır. Bəzi ölkələrdə savadlı şəxsləri dəvət edir və dövlət təşkilatlarını tənqid üçün onların ixtiyarına qoyurlar.

Tənqid eşitdikdə narahat olan, həqiqəti olduğu kimi görmək istəməyən və camaatın fikirlərindən qaynaqlanan öz vəziyyətini tam əks etdirən güzgünü görmək istəməyən adama demək lazımdır: Güzgünü sındırmaq xətdir, özünü sındır.

* * *

On doqquzuncu fəsil

Hadisələr qarşısında əyilmək

*Yaşıl bitkilər, ağaclar bərəkət
külək və tufanların qarşısında xüsusi
elastikliklə öz vücutlarını qoruyurlar. Amma quru
ağaclar elastik olmadığına görə yerlərindən qopurlar.*

Elastikliyin yaltaqlıq, ikiüzlülük və bu ağacdən o ağaca tullanmaqla fərqi var. İkiüzlülük və yaltaqlığın müəyyən hədəfi yoxdur, düzgün bir qaydaya söykənmir. İkiüzlü insan hər sifətə düşür və müxtəlif maskalar geyinir. O, öz xeyrinə görə bütün qaydaları ayaq altına alır.

Amma elastik şəxs öz hədəfinə zərər dəyməyincə, insanlarla, hətta düşmənlə yola gedir və elmi, fikri və həyatın həqiqi sütunlarını qorumaq üçün bir sıra mənfəətlərdən keçir, camaatın istəyinə müsbət cavab verir.

Dünyanın hadisələri möhkəm, dağıdıcı tufanlara bənzəyir. Tufan bir nöqtədən qalxır və ağaclara, tarlalara, güllərə və bitkilərə həmlə edir. Yaşıl bitkilər, sünbüllər, ağaclar və güllər əyilmək və xüsusi elastikliklə tufana sinə gərir və bir an sonra əyilmiş qədlərini düzəldirlər. Amma quru ağaclar şiddətli küləklər qarşısında davam gətirə bilmir, köklərindən qopurlar.

Böyük İslam Peyğəmbərinin (s) mülayimliklə bağlı gözəl hədisi var. Belə buyurur: *“Möminin məsəli sünbülün məsəlinə bənzəyir. Tufan olarkən əyilir və küləyin qar-*

Necə uğur qazanmalı

şısında müqavimət göstərmir. Amma kafirin məsəli quru ağacın məsəli kimidir - müqavimət göstərir və yerindən qopur".³⁰

Kiçik işlərdə tələbkar olmaq insanı geri salır. İnsanı yüksək dərəcələrə və ümumi hədəflərə çatmağa qoymur. Buna görə də ictimai şəxs olmaq istəyən adam düzgün yumşaqlığa malik olmalıdır.

Əgər Peyğəmbərin (s) hicrətin səkkizinci ilində kafirlərlə bağladığı sazişə diqqət yetirsəniz, həzrətin mülayimliyinə təəccüblənərsiniz. Həzrətin bu işi həmin dövrdə bəzi xəbərsizlərin etirazına səbəb olur. Amma bir müddət sonra bu hərəkət gələcək qələbənin dəhlizi olur.

İslamın inkişafına mühüm maneə Qüreyş idi. Çünki onlar ardıcıl hücumları ilə həzrət Peyğəmbərin (s) yolunu bağlayırdılar. Yoxsa Peyğəmbərin (s) məntiqi o qədər güclü idi ki, qısa müddətdə təbliğatçılar göndərmək və Quranı yaymaqla Ərəbistan yarımadasını müsəlman edərdi. Amma bu inadkarlar birbaşa, yaxud dolayı yolla Peyğəmbərin (s) fürsətini əlindən alırdılar. Həzrət Peyğəmbər (s) öz risalətini yaymaq istəyirdi. O, bu məqsədlə Qüreyşlə saziş bağlayır və bu sazişdə qəribə bir yumşaqlıq göstərir. İndi həmin sazişə nəzər salaq: Peyğəmbərin (s) katibi İmam Əli (ə) səhifənin əvvəlində belə yazır: "Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim". Qüreyş nümayəndəsi deyir: "Biz bütpərəst ərəblər rəhman və rəhim sözləri ilə tanış deyilik. Gərək, ərəbin adəti üzrə "Bismikəllahummə" yazılsın". Həzrət Peyğəmbər (s) qəbul edir və İmam Əli (ə) o cür yazır.

Sonra İmam Əli (ə) həzrət Peyğəmbərin (s) göstərişi ilə yazır:

³⁰ Təfsiru ruhil-bəyan, əl-Munafiqun surəsinin təfsiri

“Bu, Allahın rəsulu Məhəmmədin (s) Qüreyşin nümayəndəsi ilə bağladığı sülh müqaviləsidir”.

Qüreyşin nümayəndəsi dərhal deyir: “Biz heç vaxt Məhəmmədi peyğəmbər saymamışıq. Əgər onu peyğəmbər saysaydıq, onunla müharibə etməzdik”.

Həzrət Peyğəmbər (s) İmam Əliyə (ə) göstəriş verir ki, “Allahın rəsulu” sözünü silsin.

Müqavilənin bəndlərindən biri bu idi ki, əgər kafirlərdən biri Mədinəyə müsəlmanlara pənah aparsa, müsəlmanlar onu Qüreyşə qaytarmalıdır. Amma müsəlmanlardan biri Qüreyşə pənah gətirsə, Qüreyşə onu qaytarmaq zəruri deyil.³¹

Həzrət Peyğəmbər (s) bu bəndi də öz tərəfdarlarının Qüreyş tərəfdən asudə olmaları və öz əsaslı işləri ilə məşğul olmalarına görə qəbul edir.

* * *

³¹ Sirətu İbn Hişam, c. 2

İyirminci fəsil

İşdə möhkəmlik

Allahı işdə möhkəm olana mərhəmət etsin.

Dünyanın iqtisadiyyat alimlərindən biri deyir: *“İki il ərzində eyni xeyir götürən iqtisadi müəssisələr geridə qalmış və müflis olma astanasındadırlar”*.

Alimlərin fikrincə, eyni vəziyyətdə qalmaq bir növ geriləmədir. Bu qanun iqtisadi müəssisələrə aiddir, yoxsa bütün işlərə və bütün siniflərə? İslamın böyük rəhbərləri deyirlər: *“İki günü maddi və mənəvi cəhətdən eyni olan insanlar biçarədirlər”*.

Ən böyük sərmayə insan ömrüdür. Bu qiymətli sərmayə isə tədricən sərf olunur. Əgər ondan düzgün istifadə etməsək, sərmayəsini əldən vermiş tacirə bənzəyərlik.

Adətən, yeniliyə maraq insanın fitri hisslərindən biridir. İnsan eyni cür işlərdən yorulur. Ən dadlı yemək davamlı şəkildə yeyilsə, ləzzətini əldən verər. Buna görə də dükançılar və böyük mehmanxana sahibləri yeknəsəqliyi aradan qaldırmaq üçün hər il mağaza və mehmanxananın vəziyyətini dəyişirlər.

Amma, görəsən, kamillikdən naqisliyə düşürsə belə, hər dəyişiklik və yenilik kamillik əlamətidirmi? Əlbəttə, yox.

Necə uğur qazanmalı

Yeknəsəqliyi geriləmə bilən iqtisad alimləri kamillikdən naqisliyə uğramağı qəti şəkildə süqut hesab edəcəklər.

Ona görə də dəyişiklik möhkəmlik və kamilliklə birgə olmalıdır. Əgər dəyişiklik ediriksə, yalnız zahiri dəyişikliklə kifayətlənməməli, işin həqiqətinə çatmalıyıq.

Şərqi böyük istehsal müəssisələrinin eybli cəhəti bundadır ki, camaat onların mallarını bəyəndikdən sonra daha dəyişiklik etmirlər. Etsələr belə, işin möhkəmliyi və yaxşılığını azaldırlar.

İslam Peyğəmbəri (s) işi möhkəm və nizamlı görməyi çox sevirdi. O, Səd ibn Məazı dəfn edərkən səhabələrin onun qəbrini nizamsız torpaqladıqlarını görür. Həzrət Peyğəmbər (s) bundan narahat olur və özü qəbrin kənarında oturub, torpaqları əli ilə hamarlayır. Sonra dostlarına deyir: *“Mən bilirəm ki, bu qəbir tezliklə köhnələcək. Amma Allah-taala işi gördükdə onu düzgün və kamil şəkildə yerinə yetirən bəndəni sevir”*.³²

Həzrət Peyğəmbər (s) bilir ki, nizamsızlıq həyatın başqa sahələrinə də sirayət edir. Ona görə də razı olmurdu ki, bir neçə gündən sonra xarab olan kiçik bir iş nizamsız şəkildə yerinə yetirilsin.

Kiçik və böyük işlərdə, mağaza xidmətçiliyindən tutmuş, böyük və mühüm vəzifələrə qədər camaatın rəğbətini qazanmaq, nailiyyətlərinin daimi olmasını istəyən gənc, işlərinin gözəlliyini, möhkəmliyini və dünənkindən daha yaxşı işləməyi yadından çıxartmamalıdır.

* * *

³² Səfinətul-bihar, c. 2, səh. 78

İkinci bölüm

Müvəffəqiyyətin Qeyri-həqiqi amilləri

Bəzi qəncələr kitabın birinci hissəsində qeyd etdiyimiz düzgün amillərdən istifadə etmək əvəzinə, qeyri-həqiqi amillərin arxasına gedirlər. Bu bölümə buna toxunacaq.

Birinci fəsil

Bəxt və Qismət

*Sən özün öz taleyini bədbəxt
etmisənsə, fəlakətdən nə istəyirsən?*

Yaradılış dünyasının böyük sarayı səbəb və nəticə qanununa əsasən qurulmuşdur. Heç bir hadisə səbəbsiz deyil. Dənizlərin təlatümü, yarpaqların tökülməsi, yağışın, qarın yağması, üzlərin, cizgilərin fərqlənməsi, millətlərin tərəqqi və tənəzzülü, cəmiyyətin xoşbəxtliyi, qısa desək, dünyada var olma payı olan hər şeyin səbəbi var. Bəzən bu səbəblər bizə məlum, bəzən isə bizdən gizlidir.

Ona görə də bəxt yaradılış dünyasının ümumi fəlsəfəsi ilə uyğun gəlməyən, həqiqəti olmayan şeydir. Bəxtə inanmaq mənasız amilə etimad etməkdir. Nadan insanlar öz xoşbəxtlik və bədbəxtliyini belə xürafı amilə bağlayırlar.

Bəxt, təsadüf və qismət həqiqətdə hadisələrin səbəbini bilməyən şəxslərin ağılının məhsulu olan qeyri-həqiqi amildir. Ona görə də onlar özlərini məzəmmət edən vicdanlarını razı salmaq üçün ona bir sıra xürafı amillər göstərərək təsəlli verirlər.

Əgər bəxtə inansaq, gərək, belə deyək: “İş, say, fəaliyyət bəxtin əsasını təşkil edir və bəxtin görünməyən amili bunların içində gizlənmişdir”.

Tənbəllik və zehni xarab etmək üçün bəxtə, qismətə inanmaq məğlub olanlar üçün vicdanı sakitləşdirən ən gözəl dərmandır. Daha doğru desək, bəxt, müqəssirləri məzəmmət edən vicdanın üstünü örtən ən gözəl örtükdür.

Müsabiqələrdə məğlub olmuş qəhrəman dostlarına deyir: “Onun şansı və bəxti gətirdi ki, qalib gəldi. Mən bədbəxt isə məğlub oldum”. Təəssüf ki, o, məğlubiyyətinin səbəbini tapmaq yerinə, elmi əsası olmayan qeyri-həqiqi amillərə tərəf gedir. O, bu yolla məğlubiyyətin məsuliyyətini özündən uzaqlaşdırmaq istəyir.

Əsas etibarilə bizim ictimai tərbiyəmizdə bir yanlışlıq mövcuddur. Ailədə, iş mühitində həyatın həqiqətlərini bəxtə bağlayırıq. Valideynlər və ya tacirlər elə mühit yaradırlar ki, camaat qələbə və məğlubiyyətinin səbəbini bəxtlə əlaqələndirirlər.

Bizim böyük səmavi kitabımız Qurani-kərim də bu yanlış fikrin üstündən qısa bir ayə ilə qırmızı xətt çəkir: ***“İnsana ancaq öz zəhməti qalar!”***³³

Qumarın və müxtəlif bəxt oyunlarının ən böyük eybi budur ki, gəncləri bir sıra yanlış xəyali amillərə inandırır. Onlarda işləmə, çalışma ruhiyyəsini zəiflədir, istedadlı və bacarıqlı gəncləri fikri və cismi qüvvələrini işlətməklə məqam, şəxsiyyət və sərvət sahibi etmək əvəzinə, yanlış yollara sövq edir.

Müvəffəq kişi və qadınlar həmişə həyat lüğətlərindən tale, fal, ulduz falı, əlin içini oxumaq, bəxtə baxmaq kimi sözləri silmişlər. Çünki bunlara inanmaq dəmir zəncirlər kimi onların əl-ayaqlarını bağlayır.

³³ Ən-Nəcm, 39

Tərəqqi və kamillik astanasında olan və qüvvələrini inkişaf etdirmək istəyən gənc bilməlidir ki, bir tələbənin müvəffəqiyyəti, ixtiraçının uğru və bir millətin iqtisadi-hərbi üstünlüyü onun həyatın həqiqətini hiss etməsində və başında işləmək, çalışmaq, qətiyyət, dözümlülük və nəzm dayanan həqiqi səbəblərlə işə başlamasıdır. Heç bir ulduz, tilsim və ya bəxt onların inkişafına təsir etmir.

Bu yaxınlarda dostlarımdan biri Almaniyadan gəlmişdi. O, almanların inkişaf səbəbləri haqda belə deyirdi: “Bu millət az müddətdə bütün müharibə qalıqlarını məhv edib. Yalnız sərgi nümayiş etdirmək üçün bir neçə məntəqəni saxlayıb. Elə bil bura müttəfiqlərin illərlə bombaladığı ölkə olmayıb”.

Bu millətin diri ruhiyyəsi və güclü zehni onların müvəffəqiyyətinə səbəb oldu. Onlar bəxtə arxalanmadılar. Onlar ağıl və cismın gücünə arxalandılar. Bildilər ki, bəxt onların qəlbindədir. Bir alim deyirdi: *“Həqiqətlərə çatma bilməyən millət mövhumata və xurafata üz tutur”*.

Müflis olmuş tacirlər özlərini vəziyyətlərinin yaxşılaşmasından xəbər verən yuxularla xoşal edirlər. Uşağı olmayan qadınlar mahir həkimə müraciət etmək əvəzinə, tilsimlə məşğul olurlar.

Xurafatçı nadan kişi və qadınlar övladlarının başını da xurafatlarla doldururlar. Onlar ilin axır çərşənbəsini və Novruz bayramının on üçüncü gününü müvəffəqiyyət körpüsü bilirlər. Novruzun on üçü övladlarını səhraya aparır və onlara deyirlər: “Otları bir- birinə bağlayın ki, arzularınız yerinə yetsin və bəxtiniz açılsın”.

Həzrət Peyğəmbərimiz (s) hər zaman bütün xurafatlarla mübarizə aparırdı. Bir gün onun dayəsi həzrəti öz uşaqları ilə çölə gəzməyə göndərir. Onu qorumaq üçün

Necə uğur qazanmalı

iplə Peyğəmbərin (s) boynuna yaşıl yəmən möhürü asır. O, dayənin gözü qarşısında möhrü boynundan çıxardır və deyir: “Ana! Bu xurafatlar nədir, mənim başqa qoruyucum var”. İlin axır çərşənbəsi bəzi gənclər odun üzərindən tullanır və bəzən də atəşpərəstlərin adətinə görə onun qarşısında dua edir və tullanarkən deyirlər: “Mənim sarılığım sənin, sənin qırmızılığın mənim”.

Bunlar bilmirlər ki, üzün rənginin sarılığına səbəb maddi məsələdir. Onun qanla bağlılığı var və malyariya və bu kimi xəstəliklər şəklində büruzə verir.

Bəzən sürücü maşının əyləc sisteminə və təkərinə baxmaq və onun köhnəlmiş detallarını yenisi ilə əvəz etmək yerinə, xurafi şeylərə inanaraq, maşına at nali asır ki, maşını qorusun.

Silahlı basqınla oğurluğa görə on il azadlıqdan məhrum edilən oğru zindana daxil olanda bu şeiri oxuyur:

Mənim bəxt ulduzumu heç bir münəccim tanımadı,
Ya Rəbb, görən, mən hansı tale ilə anadan oldum?

O qədər qafil və özü dediyi kimi bədbəxtdir ki, hələ də həqiqəti dərk etməyə hazır deyil. Öz vicdanının danlağını susdurmaq üçün günahı ulduzun və taleyin üstünə yıxır.

Böyük hədəflərə doğru addımlamaq istəyən şəxs bütün əfsanə və xurafatdan uzaq olmalıdır.

Həzrət Peyğəmbər (s) daim çalışırdı ki, camaatı xurafatdan uzaq etsin. Peyğəmbərin (s) oğlu İbrahim vəfat etdiyi gün günəş tutulur. O, dövrün əfsanəpərəst camaatı Peyğəmbərin (s) hüzuruna gəlib deyirlər: “Sizin müsibətiniz o qədər böyükdür ki, Günəş də ağlayır və övladınızın ölümü münasibəti ilə tutulub”.

Həzrət onlara bu tarixi cümləni deyir: *“Camaat, Günəş və Ay heç kimin ölümünə və həyatına görə tutulmur. Ay və Günəşin tutulması Allahın nişanələrindəndir. Onu mənim övladımın ölümü ilə əlaqələndirmək olmaz”*.

Bəzi qərpbərəstlər o qədər mövhumatçıdırlar ki, üzərində 13 rəqəmi olan otaqdan qorxurlar. Ona görə də mehmanxana sahibləri məcbur olurlar 13 rəqəmli otağın üzərinə 12+1 yazsınlar, ya da 13 rəqəmini silirlər. Deyirlər, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında lift 12-ci mərtəbədən 14-cü mərtəbəyə qalxır. Ümumiyyətlə, 13-cü mərtəbə dildə on dördüncü mərtəbə deyilən mərtəbədir.

Bunlar bilmirlər ki, əgər 13-cü mərtəbə təhlükəlidir-sə, adını dəyişməklə onun həqiqəti dəyişmir.

Bu cür xurafi amillərin bir gəncin və millətin ruhuna nüfuz etməsi həmin millətin süqutu sayılır. Taleyə inanən şəxs deyir: “Mən nəş tale ilə doğulmuşam. Mənim taleyim o qədər nəsidir ki, əgər papaqçı olsaydım, camaat başsız doğulardı”.

Adətən, bəzi insanlar çərxi-fələkdən şikayət edir və bir sıra bədbəxt hadisələri onun üzərinə atırlar. Hətta bəzi alimlər kitablarının girişində fələyin zülmündən nələ edir, bunu şeir, yaxud şikayətli cümlələrlə ifadə edirlər.

Amma onların dediyi mənada çərxi-fələk yoxdur. Olan bir sıra səma və yer cismləridir. Onlar da başsərə xidmət edir, Allahın əmri ilə başsərə üçün ram olunmuşlar. Günəş öz qızıl şüaları ilə canlıları bəsləyir, Ay fəzanı nurlandırır və s. Ona görə də başsərəin sadıq “xadim”-lərini zalım adlandıрмаğımız düzgün deyil. Onlarda şsərə

Necə uğur qazanmalı

olmamasına dəlil Quranda Allahın onlara and içərək, bizi onların əzəmətindən xəbərdar etməsidir.

Bu məsələyə diqqət etməliyik ki, alimlərin çərxi-fə-ləkdən şikayətində məqsəd, bu göy cisimlərinin altında yaşayan insanlardan şikayətdir. Yoxsa ulduzların, Ayın və səmanın heç bir təqsiri yoxdur.

* * *

İkinci fəsil

Təsadüflər intizarında

*Almanın təsadüfən yerə düşməsi
Nyutonu yerin cazibə qüvvəsindən
 xəbərdar etdi. Nəyə görə başqaları dəfələrlə
 bu hadisəni görsələr də, bu qanuna diqqət etmirdi?*

Bəzən gözlənilmədən təsadüflər insanın problemlərini həll edir. Tarixdə belə təsadüflərdən³⁴ çoxlu nümunələr var. İndi onların bəzilərinə işarə edirik:

İmadüd-dövlə Deyləmi İsfahan və Fars şəhərini ələ keçirir, xəlifə tərəfindən təyin edilmiş şəhər hakimlərini şəhərdən qovur. Amma çox keçmir ki, onun və əsgərlərinin məvacibi qurtarır. O, əsgərlərin camaatın malına əl uzatmalarından qorxur. Bu problemlərin ərəfəsində İmadüd-dövlənin gözü sarayın tavanına sataşır və bir ilan başını deşikdən çıxarıb, yenidən daxil etdiyini görür. Bu iş bir neçə dəfə təkrar edilir. O, sarayın tavanını sökməyə və ilanı təqib etməyə göstəriş verir. Fəhlələr dəşiyin sonunda əsrəfi ilə dolu küpələrlə üzləşirlər. Bu küpələri keçmiş hökmdar dar gün üçün saxlamışdı.

³⁴ İslam dininə əsasən aləmdə təsadüf yoxdur. Hadisələr bizə ona görə təsadüf kimi görünür ki, biz həmin hadisələrin səbəb-nəticə əlaqəsindən xəbərsizik. Hörmətli müəllif isə kütlənin deyiminə əsasən “təsadüf” kəlməsi işlətmişdir. – Red.

Necə uğur qazanmalı

Şah İsmayıl Səmani Əmr Leysini məğlub etdikdən sonra məxaric azlığı ilə üzləşir. Camaatın malı əsgərlərdən amanda qalsın deyə, onları heç bir yerə getməyi nəzərdə tutmadan şəhərdən çıxarır. Bu vaxt onların başı üzərində hərəkət edən bir qarğa görür. Onun dimdiyində boyunbağı var idi.

Onlar qarğanı təqib edirlər. O, boyunbağını bir quyuya atır. Bir neçə nəfər Şahın əmri ilə quyuya düşür və quyuda qızilla dolu sandıq tapırlar. Əmr Leysin qulları o əsir düşən vaxt həmin sandığı quyuda gizlətmiş, amma sonradan çıxara bilməmişdilər.

Şeyx Müslihiddin Sədi Şirazi qənaət haqda bir hekayə nəql edir. Məzmunu belədir: Bir şahzadə bir üzüyü uca yerdə qoyur ki, hər kim onun ortasından oxu keçirsə, ona mükafat versin. Mahir ovçular bu işi görə bilmirlər. Onlar bir-bir məğlub olurlar. Bu arada ovçuluğu bacarmayan bir uşaq təsadüfən oxu həmin üzükdən keçirir və mükafat alır.

İnsan həyatın cilovunu təsadüflərə tapşıra bilərmə? Belə gözlənilməz müvəffəqiyyətlər, ağıl, tədbir, plan, çalışma və digər ixtiyari amillərlə baş verən müvəffəqiyyətlərə nisbətən azdır.

Bundan əlavə, bəzən bir sıra təsadüflər acı olur. Ağıllı insanlar heç vaxt gözlənilməz təsadüfləri gözləmirlər. Onlar zahiri səbəbləri və əqli amilləri qoyub, yanlış amillərin arxasınca getmirlər.

Fərz edin, bir şəhərin bir milyon əhalisi var. Bir təyyarə həmin şəhərin səmasında uçur və iki qızıl sikkəni şəhər əhalisinə hədiyyə etmək istəyir. Bu iki sikkəni almaq ümidi ilə gözləmək, işləməmək düzgündürmü? Əgər belə etsək və əvvəldən də bir şey toplamamış olsaq, yalnız bir tikə çörəyə möhtac olacağıq.

Öz qüdrətinə arxalanmayan və beynəlxalq hadisələri gözləyən, bəlkə, hadisələr bunların xeyrinə olar, böyük dövlətlər onlara rəhm edər ümidi ilə yaşayan millət yox olmağa məhkumdur. Çalışmayan və təsadüf nəticəsində yaxşı qiymət almağı gözləyən tələbə ilin sonunda heç bir nəticəyə çatmayacaq.

Məsullarımızdan (ə) biri elm əhlinin nəzərində bir dünya dəyəri olan belə cümlə buyurur: *“Torpağı və suyu olan şəxs (bu İlahi nemətlərdən bəhrələnməyib) fəqir olsa, Allahın rəhmətindən uzaq olar”*.³⁵

İqtisadiyyatı göz qamaşdıran elə millət və hadisələr səhnəsində qalib olan elə şəxs yoxdur ki, zahiri səbəblər və təbii amillərə söykənmədən belə bir yerə gəlib çıxsın. Onların müvəffəqiyyət amili möhkəm imanla hədəfə doğru addımlamaq, hadisələr və şəxslərdən təsadüf gözəlməməsidir.

Təsadüfən bir şəxsin və millətin səadətə çatması mümkündür. Amma təsadüfən yaranan inkişafılar qumardan ələ gələn pula bənzəyir və tamamilə əsassızdır.

Alimlərdən biri demişdir: *“Ən çətin və təhlükəli yol yaxın yoldur. Uzun yol çox vaxt alarsa da, daha xatircəmlidir”*. Ola bilər ki, insan təsadüf nəticəsində ən yaxın yolla məqsədə çatsın. Amma bu yaxın yolu gözləyən millət məqsədə çatmamış ölümə, tənəzzülə çatacaq.

Almanın təsadüfən yerə düşməsi Nyutonu yerin cazibə qüvvəsindən xəbərdar etdi. Nəyə görə başqaları bu hadisəni dəfələrlə görsələr də, bu qanuna diqqət etmirdilər? Məgər bu, həmin qanunun kəşfi üçün lazım olan bütün şərtlərin həmin an Nyutonda cəmləşməsindən başqa bir şey idi mi?

³⁵ Biharul-əнвар, c. 23, səh. 19

Necə uğur qazanmalı

Nyuton həmişə təbii səbəb və nəticə haqda mütləq edir, araşdırma aparır və bütün gücünü səfərbər edirdi. O, hər kiçik hadisəyə diqqət edirdi. Ondan başqası da onun etdiyini etsəydi, belə bir qanunun kəşfində müvəffəq olardı.

Sabun köpükləri (köpüklərin üzərinə düşən işığın rəngbərəng görsənməsi – Red.) bir alimi işığı təhlil etməyə istiqamətləndirdi. Bu təsadüfən olmadı. Çünki həmin köpüklər hər gün paltar yuyan şəxslərin qarşısında canlanır. Onlar heç nə başa düşmürlər. O, bu qanunun kəşfinin tam şəraitini yaratdı və hadisələr haqda fikirləşdikdən sonra bu qanunu kəşf etməyə müvəffəq oldu.

* * *

Üçüncü fəsil

Yanlış Tale

*Damdan yıxılıb bunu alın
yazısı adlandırmaq dəlilikdir,
təqdir və bəxt məsələsi deyil.*

Biz taleyi müvəffəqiyyət, tənəzzül və bədbəxtlik səbəblərindən hesab edirik. Bu fikir Quranın və səmavi dinlərin dediyinin əksinədir. Bu fikir sadələvh insanların fikridir. Onlar fikirləşirlər: “Biz taleyimizin əsiriyik. Taleyimizi başqası müəyyənləşdirir”.

Biz istər Allahpərəst olaq, istər materialist, istərsə də qəbul edək ki, dünya böyük bir təfəkkür və ağıl nəzarəti altında idarə olunur, ya da təsadüfün varlığı, sonsuz atomları yaratdığına inanaq, bu həqiqəti inkar edə bilməyəcəyik ki, gənc şəxs şəraba əl vurduğu ilk gündən öz taleyini özü müəyyənləşdirir. Bu gənc bir müddətdən sonra şişmiş ciyərlərlə xəstəxanaya düşəcək, ya infarkt keçirəcək, ya da beyin arteriyasının parçalanması nəticəsində həyatla vidalaşacaq.

Biz yaqin bilirik ki, heyvanları əhliləşdirmək məharəti olmadan şir və pələngin quyuğu ilə oynayan şəxs bir müddətdən sonra onlara yem olacaq.

Hamı bilir ki, işsiz və qumarbaz gənc özünü pis bir taleyə düşər edir. Onun taleyini başqası deyil, özü müəyyən edir.

Gecəsini gündüzünə qatan və ciddiyyətlə çalışan tələbə ayağını universitetə qoyduğu andan taleyini müəyyənləşdirir.

Xülasə, bizim bugünkü əməllərimiz gələcəyimizi müəyyənləşdirir. Dünya hadisələri zəncirin halqaları kimi bir-birinə elə birləşmişlər ki, bu halqanın biri zəncirdən ayrılırsa, bütün varlıq məhv olacaq.

Hər halqa növbəti halqanın səbəbidir. Bu dünyanın hadisələri səbəb və nəticələrdən ibarət bir sıra nizamlı dəzgahlardan ibarətdir. Məsələn: Bu günün hadisələri sabahkı hadisələrin səbəbidir. Gələcək hadisələr “təkvini” qələmi ilə bugünkü hadisələrin alınına yazılmışdır. Əvvəlki tələblər, səbəblər və şərait təkvini dili ilə deyir: Bugünkü hadisələr sabah, yaxud vaxtı çatdıqda baş verəcək hadisələri törədir. Bu iki növ hadisələr bağı (bu gün ilə gələcək) arasındakı rabitə o qədər nizamlı, qaçılmazdır ki, bir şəxs səbəblərin xüsusiyyətlərindən ağah olsa, gələcək hadisələrin xüsusiyyətlərini dəqiq şəkildə qabaqcadan deyə bilər.

Dini kitablarda oxuyuruq ki, insan taleyinin çərçivəsindədir. Quranda belə deyilir: ***“Yer üzündə baş verən və sizin öz başınıza gələn elə bir müsibət yoxdur ki, Biz onu yaratmamışdan əvvəl o, bir kitabda (lövh-i məhfuzda) yazılmamış olsun”***.³⁶ Ayədə məqsəd bu deyil ki, biz taleyimizin əsiriyyət və o, məcburi yazılmışdır. Məqsəd budur ki, Allah-taalanın bütün hadisələrdən kamil şəkildə xəbəri var. Bilir ki, kim öz ixtiyarı ilə hansı işi yerinə yetirəcək və həmin işin nəticəsində xoşbəxt, yaxud bəd-bəxt olacaq.

³⁶ əl-Hədid, 22

Allah-taala hər insanın özünün müəyyənləşdirdiyi hərəkət istiqamətindən tamamilə agahdır. Bütün bu işlər Onun yanında hazırdır. Amma bütün şəxslər həyat xəritəsini tənzimləməkdə azaddır. O, öz taleyini istədiyi kimi qurur.

Bəziləri isə öz vicdanlarını aldadırlar. Ağıl və vicdanın təsdiq etdiyi insan azadlığını inkar edirlər.

*Deyirsən bunu edim, yoxsa onu mən,
Xəbər verir bu seçim tam iradədən.*

Onlar hadisələrin və işlərin məcburiyyəti məsələsini qarşıya çəkir, özlərinin heç bir ixtiyara malik olmadığını təsəvvür edirlər. Onlar özlərini yüksəkdən buraxılmış və yalnız bir yolu olan daşa, yaxud eyni şəraitdə inkişaf etməyə məcbur olan bitkiyə bənzədirlər. Halbuki bu əqidə insanın pak vicdanı ilə tamamilə müxalifdir. Hər insan bütün işlərdə azad olduğunu bilir. O, özünü bədbəxt və ya xoşbəxt edir.

Əgər keçmişdə günahkar, geriləmiş və ya məğlub olmuş insanlar günahlarını və əməllərinin pis nəticəsini (düzgün mənalandırılmayan) qəza və qədər in üstünə atır, özlərini təmizə çıxarmaq istəyirdilərsə, indi də bəzi insanlar qeyd olunan sözün əvəzinə, tarixi məcburiyyət sözünü işlədirlər, əməllərini tarixi məcburiyyətin birbaşa nəticəsi bilirlər. Bu əməl keçmişdə qəza və qədər in malik olduğu dəyərə malikdir.

Bu cür nəticə almaq bir növ özünü aldatmaq və günahlar üçün gətirilən yalançı üzrdür.

İndi görək, bugünkü fəlsəfi və ictimai kitablarda da ha çox işlənən tarixi məcburiyyətdə məqsəd nədir?

Bəşər həyatının iqtisadi və mədəni təkamülü insanın zamanın tələblərinə əsasən yaşamasını, onun təkmilləş-

miş cəmiyyətdə həyat sürməsinə tələb edir. Məsələn: Bu gün sənayedən bəhrələnmək, təyyarə ilə səfər, elektrikdən istifadə sayəsində istirahət və yeni təlim-tərbiyə üsullarından yararlanmaq bəşər həyatının tarixi məcburiyyətinin nəticəsidir. İnsan həyatı alimlərin yorulmaz səyləri nəticəsində təkamülə doğru addımladığından belə toplum insanı cəmiyyətlə ayaqlaşmağa, onu başqaları kimi bu amillərdən istifadə etməyə vadar edir. Bu məsələ tarixi məcburiyyətin düzgün mənasıdır.

Bu qaydadan sui-istifadə edənlər isə özlərinin bütün günah və üsyankarlıqlarını bu qaydaya əsasən izah edirlər: Məsələn, onlarla gənc nəslin fəsadlarda süqut etməsi haqda danışarkən deyirlər: Gənclərin günahı yoxdur. Hamısı tarixi məcburiyyətin birbaşa nəticəsidir. Bunların fikrincə, güclü gənclər tarixin məcburiyyəti onu istədiyi tərəfə aparan iradəsiz bir alətdir. Halbuki bu cür təfsir bir növ elmi və fəlsəfi qaydalarla oynamaqdır. Bu qayda heç vaxt bizim pis əməllərimizi örtüb gizlədə bilməz. Çünki biz bu əməlləri tam azad şəkildə və öz ixtiyarımızla yerinə yetiririk.

Bir məsələni qeyd etmək lazımdır. Bəşərin öz taleyini müəyyənləşdirməsindəki azadlığı bu mənada deyil ki, o, həyatında heç kimə möhtac deyil və Allahın köməyi olmadan bu çətin yolları keçə bilər. Bu nəzəriyyəni nə səmavi dinlər qəbul edir, nə də bu fikir elmi və fəlsəfi qaydalarla uyğundur. Bəşər nə qədər güclü olsa da, böyük Yaradanın məxluqudur və həyatda minlərlə səbəbə möhtacdır. Həmişə Allahın sonsuz qüdrətindən kömək almalıdır ki, ona həyatda yardımçı olsun. O, elektrik mənbəsinə bağlı olan işığa bənzəyir, daim həmin mənbədən güc almalıdır. Amma bu gücdən necə istifadə etməkdə tamamilə azaddır.

Onun həmişə Allahın sonsuz gücünə ehtiyacı olmasını hiss etməsi, onu süzləşdirməyəcək. Əksinə, onun işə olan şövqünü artıracaq. Çünki bilir ki, onun dayağı olan fəvqəladə güc onun arxasındadır, ona həyat yolunda kömək edə bilər və o, həyat səhnəsində tək deyil.

Düşmənlə ön cəbhədə döyüşən əsgərlər arxa cəbhədəkilərin onlara kömək edəcəklərini bildikləri təqdirdə şövqlə döyüşə bilərlər. Yoxsa süzləşəcək və döyüşdən əl çəkəcəklər.

İmam Əli (ə) döyüşlərin birində oğluna qələbəyə zəmanət verən bir sıra göstərişləri öyrətdikdən sonra buyurur: *“Bil ki, son qələbə Allah tərəfindəndir”*.

* * *

Dördüncü fəsil

Nəcabətlik və Zənginlik

İlahi peyğəmbərlər zəngin ailələrdən olmayıblar. Dahi şəxsiyyətlərin böyük əksəriyyəti kəsib dağınıqlardan cəmiyyətə çıxmışlar.

Alim dostlarımdan biri naz-nemət içində dünyaya gələn ailəsinin hörməti sayəsində uca məqamlara çatan şəxslər haqda deyirdi: “Bəziləri anadan xoşbəxt doğulurlar. Filankəs də xoşbəxt dünyaya gəlmişdir”.

O, xoşbəxtliyi atanın sərvəti və ailə heysiyyətindən asılı bilirdi. Elə bir sərvət ki, uşağı bir müddət camaatın gözündə əziz edər, iş və fəaliyyət iztirabından ehtiyacsız edər.

Biz əziz dostumuzun bu fikrini tam və birmənalı şəkildə qəbul etmirik. Doğrudur ki, ata-ananın nəcabəti, şərəfəti və ailənin sərvəti insanın təkamülünü asanlaşdırır bilər, insana böyük köməyi dəyə bilər. Amma bir məsələni unutmayaq ki, əgər nəcib ailədə böyümüş gəncin hissləri və meylləri düzgün istiqamətləndirilməsə, kasıb ailədə böyümüş şəxslərdən çox aşağı və zəlif vəziyyətə düşər.

Atanın dövləti və ailənin nəcabəti o vaxt insanı əbədi xoşbəxtliyə çatdırar ki, insan tənbelliyə, əyrişliyə, ruhi və əxlaqi sapqınlıqlara düşər olmasın. Təəssüflər olsun ki, çox az hallarda Allah-taalanın bəxş etdiyi bu nemətlər

Necə uğur qazanmalı

doğru yolda sərf edilir. Çox vaxt bu amillər düzgün istiqamətlənmədiyindən lazımi nəticəyə çatmırlar.

Tarix sübut edir ki, ilahi peyğəmbərlər varlı ailələrdən olmamışlar. Böyük şəxsiyyətlərin çoxu kasıb ailələrdən ictimaiyyətə qədəm qoymuşlar. Hətta deyilmişdir ki, kasıblıq xüsusi şəraitdə dahilik beşiyidir. Bu deyimi təcrübə təsdiq etmişdir.

Böyük şairlərdən, “xatəmüš-şüəra” (şairlərin sonuncusu) ləqəbli, “Həməsə” və bir sıra dəyərli kitabların müəllifi Əbu Təmmam kasıb ailədə doğulmuşdur. Uzun illər yaşayış xərclərini təmin etmək üçün su satmaqla məşğul olmuşdur.

Altıncı hicri əsrində İslam coğrafiyası haqda yazılmış ən dəyərli kitablardan olan “Möcamül-buldan” kitabının müəllifi Yaqut Həməvi qul olmuşdur. Onun on cilddə dərc edilmiş bu kitabı keçmişdəki şəhərlərin tanınmasında ən böyük mənbələrdən biridir. İbrahim Həməvi onu ticarət məqsədi ilə şəhərlərə göndərirdi. O, öz səfərlərində şəhərlərin təbii və coğrafi vəziyyəti haqda qeydlər aparırdı. Nəhayət, bu qeydləri cəmləyərək, kitab halına salır.

Əmir Kəbir aşbaz oğlu idi. O, hakimlərin zülmünü dadmış bir tayfanın arasında dünyaya gəlmişdi. Bu əzab-əziyyət onu güclü və özünə güvənən bir şəxs kimi tərbiyə edir.

Ser Tomas Larenz işsiz bir şəxsin oğlu idi. O, güclü istedadı sayəsində beş yaşında asanlıqla şeir əzbərləyirdi. On altı yaşında “Cilvə bayramı” rəsmini çəkmişdi. Buna görə dünyanın mədəniyyət təşkilatlarının hədiyyəsini qazanmışdı.

Napoleon deyir: *“Gəncin əlində olan var-dövlət, özünü və ailəsini öldürən bir silahdır”.*

Burada ərəb şeirlərindən birini diqqətinizə çatdırıram:

*Gənclik, işsizlik, sərvət inanın,
İnsanın məhvinə səbəb olacaq.*

Qeyd etdik ki, bu təbii nemətlər düzgün istiqamətləndirilməsə, insanın zərərinə tamamlanır. Mühüm olan düzgün istiqamətləndirilmədir.

Deyirlər: “Bizim kasıbçılığımız sənayedədir”. Nə qədər ki, dünyanın qiymətli malları Yaponiyaya axışırdı, bu millətdə sənaye yox idi. Xaricin qapılarını ölkəsinin üzünə bağladığı və onların baş nazirinin *“Yaponiya milləti öz əli ilə ayaqqabı tikməyincə, bu millət ayaqyalın qalacaq”* - dediyi gündən etibarən yaponlar siyasi və mədəni sahələrdə fəaliyyətlərini gücləndirdilər, xammallarını dünya bazarına çıxartdılar.

Şekspirin əsil-nəsəbi dəqiq məlum deyil. Amma deyirlər atası qəssab olub. O, uşaqlıqda yun ayırırdı. Şekspir məktəblərin birində xadim işləmiş, sonralar isə müdirin katibi olmuşdur. Bu dühada başərin bütün təcrübələri cəmlənmişdi. Şekspir, sanki, bütün ixtisasları bilir və bu sahələrin hər birində bir müddət işləmişdir. Onun dərrakəsi, mütaliəsi və təcrübəsi onu ədəbiyyat aləmində ağılları heyran qoyan qiymətli əsərlər yazmaqda müvəffəq etdi.³⁷

Amerikanın keçmiş prezidenti Andro Ceks ağılı və idarəçiliyi ilə tanınmışdı. O, Vaşinqtonda söylədiyi nitqində dərziilikdən prezidentliyə qədər keçdiyi mərhələləri bəyan edir və hamını təəccübləndirir. O deyir: *“Bəziləri məni dərzi olduğuma görə təhqir edirlər. Amma mən dərziyi ar bilmirəm. Dərzi olduğum müddətdə əmanətli və fərasətli olduğuma görə dillər əzbəri idim.*

³⁷ Etimad be-nəfs, səh. 21

Necə uğur qazanmalı

Müştərilərin paltarlarını vaxtında təhvil verirdim. Onlar işimdən razı idilər”.

Biz həyatda bəzi nəcib insanlar gördük ki, onları düzgün istiqamətləndirilmədikləri üçün bu gizli sərmayədən az da olsa, istifadə edə bilmədilər və bədbəxt oldular. Amma bunun müqabilində bəzi gəncləri də gördük ki, öz zəhmətləri ilə ələ gətirdikləri amillərin sayəsində tərəqqi nərdivanından yuxarı çıxıb uca məqamlara nail oldular.

Tarixin əxlaq, maarif, siyasət və sənaye sahələrində yetişdirdiyi şəxslər fitri ləyaqət və zəhmətləri ilə tarixi şəxsiyyətə çevrilən şəxslərdir. Onlar bu məqamı kəsb etməkdə öz batinlərindən (Allahın onlara bəxş etdiyi gücdən - Red.) başqa heç kimdən kömək almadılar.